

3 JAN 1958
DESEMBER/DECEMBER05 (68)
Registernummer P 1957/25

Pretoriana

Kopiereg voorbehou.

Copyright reserved.

INHOUD — CONTENTS

1. Dr. W. Punt: Henk Pierneef.
2. Dr. H. Hanisch: Pretoria in die Steentydperk.
3. Dr. J. Ploeger: Nederlandse Postmuseum.
4. Dr. V. FitzSimons: Kruger House Museum.
5. H. M. Rex: Walter Battiss.
6. Dr. F. J. du T. Spies: Die Skooltuinekompetisie.
7. J. M. Steyn: Elke tuin 'n voortsetting van skeppingsplan.
8. Wisselskild Pretoria-Tuine Laerskool.
9. Anon: From the Slums of Bantule to Saulsville.
10. A. M. Davey: A Macabre Affair.
11. Uit ons Briewebus.
12. Jaarverslag.
13. Annual Report.
14. Ledelys, Donateurs en Adverteerders/List of Members, Donors and Advertisers.

HENK PIERNEEF

*Die doringbome fluister:
Die hand wat skep,
Het ons beklee met luister.*

ANON.

'N **P**AAR maande gelede is die beroemde Afrikaanse kunsskilder in die Ou Kerkhof ter ruste gelê. Hier, waar te midde van die grafte Pretoria se grootste burger, Paul Kruger, begrawe lê, rus ook talle ander van Pierneef se welbekende tydgenote en medestadsburgers.

Henk Pierneef was deur en deur 'n Pretorianer. Hy was besonder trots op ons stad se geskiedenis en tradisies. Die rustige republikeinse dorpie het hy tot die administratiewe hoofstad van die Unie van Suid-Afrika sien groei. Hier aan die ou Staatsgimnasium het hy sy eerste tekenlesse van die Hollandse skoolmeester Hondius gekry. Sy verdere opleiding as skilder het hy vir 'n paar jaar in Holland voortgesit. Na sy terugkeer in Pretoria het hy onder leiding van Frans Oerder, die beroemde landgenoot van sy vader, verder in die skone kuns studeer. Ook van Anton van Wouw het hy hulp en aanmoediging ontvang.

Hy was 'n baanbreker van die Afrikaanse skilderkuns. Soos hy ons inheemse bome kon teken, kon geen ander hom nadoen nie. Sy sterk liefde vir ons landskap, veral die bosveld, kom treffend in sy kunswerke tot uiting.

Teen 'n tipiese Afrikaanse koppie, oordek met inheemse plantegroei, is sy woning „Elangeni” geleë. Werf en naam is nog 'n sprekende bewys van sy groot liefde vir alles wat Afrikaans is.

Ons Genootskap sal hom as lid en kunstenaar altyd in trotse herinnering hou. Etlke jare gelede het hy 'n groot aantal doeke van tipiese wonings van Ou-Pretoria geskilder. Hierdie pragtige versameling skilderye is destyds deur die Stadsraad van Pretoria aangekoop. Die versameling is van besondere kultuur-historiese waarde en vir eeue wat kom sal die burgers van Pretoria 'n getroue beeld hê van die wyse waarop ons voorouers in die eerste eeu van ons stad se bestaan gehuisves was.

Oom Hendrik Pierneef was 'n onderhoudende en humoristiese causeur. Hy kon eindelose staaltjies uit die geskiedenis van Ou-Pretoria

'n Treffende foto van J. H. Pierneef, geneem teen die einde van Maart 1957, 'n paar dae voordat hy die Ere-Doktorsgraad van die Universiteit van Pretoria ontvang het.

Die publikasie van hierdie foto is moontlik gemaak deur 'n skenking van die firma E. Schweikerdt, Kunshandelaars, Kerkstraat, Pretoria.
Foto deur A. J. van der Walt, Posbus 845, Johannesburg.

en sy burgers meedeel. Ook was hy 'n bewonderaar van die groot figure in ons geskiedenis. Tereg het hy dit as 'n leemte beskou dat die beeld van die stigter van Suid-Afrika nie in „Suid-Afrika Huis”, in Londen, pryk nie.

Suid-Afrika en Pretoria het 'n man verloor wat ons land op kunsgebied hoë aansien gegee het.

Mag een van sy geliefde doringbome mettertyd skaduwee oor sy laaste rusplek gee.

W. PUNT.

PRETORIA IN DIE STEENTYDPERK

DIE geskiedenis van Pretoria as 'n dorp en later as 'n stad is nie veel ouer as honderd jaar nie, en dit is die tydperk waarin die Genootskap Oud-Pretoria veral belang stel. As 'n woonplek gaan die geskiedenis van Pretoria egter terug na die verre verlede en, soos ek sal aantoon, lyk dit asof hierdie gebied waarop Pretoria tans staan, al 100,000 of selfs 200,000 jaar gelede by die oermens net so gewild was as wat dit hedendaags is.

Interessant en veelbewoë soos die gekiedenis van Suid-Afrika al was, beslaan die tydperk wat ons geskiedenis noem, maar slegs 'n paar honderd jaar en ons beklee 'n beskeie plekkie langs die ou kultuurlande van Wes-Europa en Asië. Des te ryker is egter Suid-Afrika se voorgeskiedenis en sonder om onbeskeie te wees kan ons beweer dat ons land een van die rykstes ter wêreld is wat oorblyfsels uit die oertyd van die mensdom betref. Terwyl dit in Europa 'n seldsaamheid is om klipwerkтуie teen te kom, is hulle in Suid-Afrika volop. Só ryk is die skatte, dat Suid-Afrika een van die weinige lande is waar dit nie belet is nie om hulle op te tel en te versamel. Wat wel belet is, is om vir hulle te grawe. Sedert die tyd van die „aapmense”, wat in die grotte naby Krugersdorp ontdek is, het op die gebied van die argeologie te speel en dit wil voorkom asof ons stad in die toekoms 'n belangrike plek op die argeologiese kaart van die Unie mense blykbaar in Suid-Afrika gewoon en aan ons 'n ryk erfenis van klipwerkтуie nagelaat. Ons beskik oor die materiaal om 'n leidende rol sal inneem.

Vir 'n lank tydperk stel ek al belang in klipwerkтуie, maar toe ek in 1955 van Johannesburg na Pretoria gekom het, het ek nie verwag nie dat ek in die hoofstad van ons land, en wel binne die munisipale gebied, op 'n afsetting van klipwerkтуie sou afkom, wat as een van die rykstes in die wêreld beskou kan word. Dat hierdie afsetting nie eerder ontdek is nie, toon aan hoe min ons nog van ons verre verlede weet. Die ontdekking

self was nie toevallig nie, maar die resultaat van 'n stelselmatige soektog. My huis staan net onderkant die Wonderboom Hoërskool en toe ek die grond daar gelyk gemaak het, het ek op 'n diepte van omtrent twee voet op klipwerkтуie van die „Stellenbosch-periode” afgekóm. Dit was duidelik dat hulle van hoër op ingespoel was en dus het ek na die oorsprong begin soek, totdat ek die konsentrasie van klipwerkтуie in die klein valleitjie net bokant die skoolgronde gevind het. Waar Voortrekkerweg oor die bult van die Magaliesberg gaan, draai—agter die skoolgronde—'n klein paadjie regs in die vallei af en waar die munisipale waterreservoir is, is die pad in die sy van die vallei ingesny. Gelukkig, want anders sou ons nooit agtergekóm het watter skatte daar onder die oppervlakte begrawe is nie. Ek het in my lewe al baie plekke gesien waar klipwerkтуie volop was, maar ek het nog nooit iets teengekóm wat met daardie valleitjie vergelyk kan word nie. Die pad was bestrooi met klipwerkтуie, wat die padmakers daar uitgegrawe het en ek het duisende derduisende daar opgetel — net betyds, want 'n paar weke later het padskrapers oor die pad gegaan.

Op sommige plekke is die pad van ses tot agt voet diep in die sy van die vallei ingesny en die grootste gedeelte van die klippe in die bank van die pad toon tekens van bewerking. Dis natuurlik nie alles werkтуie nie — baie van die klippe is afvalskilfers wat hulle afgeslaan en weggegooi het, toe hulle die werkтуie gemaak het. Nietemin is die rykdom van materiaal verbasend. Dis ook eienaardig dat heelwat van die afval tekens toon, dat dit wel gebruik is, wat gewoonlik nie die geval is nie. Met 'n bietjie verbeeldingskrag kan mens hom voorstel dat die vleispotte steeds vol was en die mense lui geword het. Hulle het nie altyd die moeite gedoen om behoorlike werkтуie te maak nie.

Op een plek het ek tussen die pad en die bank 'n bietjie gegrawe en tot op 'n diepte van vier voet het nog steeds werkтуie te voorskyn gekóm. Hoe diep hulle gaan, sal eers die opgrawing, wat die Argeologiese Opname besig is om te doen, aantoon. Waarskynlik is die hele afsetting minstens van tien tot twaalf voet diep en rus waarskynlik op diabaas, wat vermoedelik die vloer van die vallei vorm. Diabaasrotse lê net onderkant die waterreservoir langs die pad, en diabaas verskyn ook aan die suidekant van die vallei waar opgrawings in verband met die reservoir gedoen is.

Hierdie vallei is ongetwyfeld die rykste gedeelte van die afsetting, maar ondersoekingswerk wat ek in die afgelope paar maande onderneem het, het aan die lig gebring dat die afsetting baie groter is as wat ons in die begin veronderstel het. Die helling van die voorheuwels vanaf Voortrekkerweg tot bo 14de Laan is bestrooi met dieselfde soort werkтуie wat ons in die vallei aantref. Dit is besonder ryk net bokant 13de en 14de Laan en ek het hier swaar kappers gekry wat tot $7\frac{1}{2}$ pond weeg. Die afstand vanaf Voortrekkerweg is net iets oor 'n halwe myl. Die Parke-afdeling van die Stadsraad was ook so vriendelik om my die sleutel vir die hek, wat na die suidelike deel van die Wonderboomreservaat gaan, te leen. Die gras is hier so ruig dat dit moeilik is om te sê, hoeveel materiaal in hierdie

area is, maar dit is daar, tot by die omheining naby die Apiesrivier. Daar was heelwat materiaal by die ou pad wat regop na die Fort gaan en in die sloot langs die pad, tot op 'n diepte van drie voet, waar hulle regstreeks op leiklip lê. Die aanduidings is dat ons oor die hele gebied, van die Apiesrivier tot by 14de Laan die materiaal tot op 'n diepte van drie voet kry, en dit oor 'n afstand van meer as 'n myl. Sonder oordrywing kan ons dus vasstel dat Pretoria besonder gelukkig is om so 'n groot en ryk afsetting binne sy munisipale gebied te hê, en dit in 'n gebied waarvan die grootste gedeelte waarskynlik nooit bebou sal word nie, en ons kan nie dankbaar genoeg wees dat die Stadsraad van Pretoria, op versoek van die Direkteur van die Argeologiese Opname, onmiddellik ingewillig het om 'n deel van die vallei te omhein sodat dit altyd vir ondersoekingswerk beskikbaar sal wees.

Revil Mason van die Argeologiese Opname, wat oor die sestig myl langs die Magaliesberg te voet gestap het, het my vertel dat die Wonderboom afsetting blykbaar die enigste afsetting van die „Stellenboschkultuur” binne die Magaliesberg is en die vraag doen hom dus voor hoekom juis Wonderboom so gewild by die oermens was.

Die vernaamste oorsaak was waarskynlik die rykdom aan wildsbokke. Daar is vandag nog permanente water in die Moot en dis bekend dat daar waar Pretoria nou staan, moerasse en vleie was. Dit het dus waarskynlik van wildsbokke gewemel. Revil Mason het ook daarop gewys dat in die oertyd allig dieselfde groot wildtrekke plaasgevind het wat die eerste blanke reisigers in Suid-Afrika beskryf het. Dis moontlik dat by die begin van die winter groot troppe wild van die suurveld tussen Johannesburg en die Vaalrivier na die soetveld van die Bosveld getrek het, en vir hierdie wildsbokke was die Magaliesberg-reeks wat 80 myl lank is, soos 'n groot slagboom. In die hele bergketting is daar net omtrent 'n halfdosyn poorte waar die wildtroppe kon deurkom en een van hulle was die Wonderboompoort. As dit so was, kan mens hom voorstel dat die wildsbokke hier in Pretoria op sekere tye van die jaar by die honderdduisende saamgedrom het.

Die terrein naby Wonderboom Hoërskool waar dr. Hanisch, die amateur-argeoloog, die opspraakwekkende argeologiese ontdekking gedoen het. Hierdie foto is geneem tydens 'n proefopgraving wat deur die Argeologiese Opname in April 1957 onderneem is. Op die foto verskyn: Bo links: Mnr. P. Beaumont (Argeologiese Opname); dan volg mnr. H. P. H. Behrens (Openbare Skakelbeampte van die Stadsraad van Pretoria); dr. H. M. E. Hanisch (die ontdekker van die terrein); mnr. B. D. Malan (Direkteur van die Argeologiese Opname) en mnr. Revil J. Mason (Argeologiese Opname).

'n Skenking van Kuter se Apteek in Transvaliagebou, Sentraalstraat, maak die publikasie van hierdie foto moontlik.

Foto met erkenning aan die Stadsraad van Pretoria.

Die valleittjie self, wat 100,000 jaar gelede waarskynlik dig bebos was, het ook goeie beskerming verleen teen die koue winterwinde van die Hoëveld en van die Witwatersrand, wat waarskynlik 'n bykomstige aantreklikheid van juis hierdie gebied was. Vanaf die voorheuwels kon hulle die vlaktes maklik dophou.

'n Derde punt is waarskynlik die feit dat geskikte materiaal vir die vervaardiging van klipwerktuie byderhand was. Hulle het in die „Stellenbosch-periode” gewoonlik besonder harde materiaal gebruik en die Magaliesberg kwartsiete wat orals bo by die voorheuwels te voorskyn kom, het blykbaar besonder goed aan die vereistes van daardie ou jagters voldoen. As u vir 'n wandeling langs die dagsoom van kwartsiete op die voorheuwels gaan, let gerus op watter reusagtige stukke hulle van die rotse afgeslaan het. Hoe hulle dit reggekry het, bly vir my nog 'n raaisel want nêrens het ek hamerklippe gekry wat hulle vir hierdie doel kon gebruik nie. Die paar hamerklippe wat ek in die vallei gevind het, was net goed genoeg om 'n paar skilfers van 'n werktuig af te slaan, maar hulle kon daarmee beslis nie die rotse self breek nie.

Ongelukkig sal ons waarskynlik nooit kan vasstel wie die mense was wat daar gelewe het nie. Ons het tot nog toe geen spore van beendere gekry nie, en dit is onwaarskynlik dat ons hulle daarbo sal ontdek. Die droë Suid-Afrikaanse klimaat is nie geskik vir die bewaring van beendere nie, en aan my is vertel dat die Magaliesberg kwartsiete 'n besonder hoë suurgehalte het sodat beendere nog vinniger vergaan as wat dit elders in die Unie die geval is.

Een interessante aspek van die Wonderboom-materiaal is die aanwesigheid van groot getalle voorbereide kerns van die „Viktoria Wes-tipe”. 'n Kern is nie self 'n werktuig nie, maar 'n klip wat voorberei is sodat daarvan 'n werktuig afgeslaan kon word. Die kern is daarna weggegooi. Die „Viktoria-Wes” kerne is omtrent 30 jaar gelede in Viktoria-Wes deur 'n amateur-argeoloog ontdek, ene mnr. Jansen, wat magistraat in daardie Karoedorp was. Hulle is later gevind deur die hele Karoo tot in Kimberley en die Vaalrivier, maar hulle was tot dusver uiters skaars benoorde die Vaalrivier. Die „Viktoria-Wes tegniek” was die eerste groot uitvinding wat in Suid-Afrika gemaak is. In Europa word hierdie tegniek vir die eerste keer in die „Levallois” aangetref wat tienduizende jare later gekom het. Die voordeel van hierdie tegniek is dat 'n baie groter verskeidenheid werktuig-tipes gemaak kan word. Die werktuie kan ook dunner en fyner afgewerk word as wat moontlik sou wees indien 'n klip self tot 'n werktuig verwerk word. Hoewel die „Victoria-Wes tegniek” nie nuut is nie, is dit darem tog van belang dat ons nou hier in die Transvaal 'n plek gekry het, waar dit op groot skaal aangewend is en wat dus 'n skakel vorm tussen die „Karoo” en die „Rhodesiese Stellenbosch” waar dit ook bekend was.

Die kenmerkende werktuig van die „Stellenbosch-periode” is die hand-
pik (handaxe). Hierdie implement het ons in groot getalle gekry, van

swaar werktuie van „Middel-Stellenboschse” voorkoms — tot nege duim lank — tot klein en fyn afgewerkte handpikke, net twee duim lank, wat mens as „Fauresmith” sou beskou as hy hulle geïsoleerd sou kry. Tussenin is elke denkbare oorgangsvorm verteenwoordig. U kry hoërug handpikke, ovale handpikke, hartvormige handpikke en ook byna ronde handpikke waar dit moeilik is om te sê, of hulle nog tot die handpikke gereken moet word of sirkelskrapers is.

Gepaard met die handpikke van die „Stellenbosch” gaan gewoonlik die handbyle (cleavers), maar dis eienaardig dat hulle in Wonderboom so swak verteenwoordig is. Onder die duisende van werktuie in my versameling is daar nouliks 30 handbyle, en die wat ek het, vertoon dieselfde groot verskeidenheid van vorms wat vir die handpikke kenmerkend is. Sommige lyk soos „Middel Stellenbosch-tipes”, ander soos „Fauresmith”. Aangesien die handbyl waarskynlik as ’n skraaper gebruik is, is dit moontlik dat in Wonderboom hul plek ingeneem is deur ovale skrapers waarvan daar baie is. ’n Interessante verskynsel in Wonderboom is die tegniek van afwerking van sommige van die handbyle. Gewoonlik word die skerp skraap- of snykant verkry deur een groot skilfer af te slaan. In Wonderboom het ek handbyle gevind, waar die skraapkant effens gerond is deur ’n groot getal fyn skilfers af te slaan.

’n Interessante oorgangsvorm is ook hierdie werktuig wat soos ’n handpik gevorm is, maar in stede van die punt, ’n beitelagtige skraapkant het. Ek glo tot dusver is net ’n paar eksemplare van hierdie soort deur wyle prof. van Riet-Lowe langs die Vaalrivier ontdek, maar intussen is aan my ’n soortgelyke werktuig gewys wat in ’n tuin in Brooklyn opgetel is.

Wat kappers (choppers) betref, kan hulle in twee of drie soorte ingedeel word. Sommige is amper rond, behalwe daardie plek wat as handvatsel gebruik is. Ander weer is lank en dikwels van plat klippe (slabs) gemaak. Die klip is vierkantig in deursnee en die werkkant sit aan die een end, in sommige gevalle diagonaal. Die derde soort kapper kan beste as sykappers beskryf word. Hulle is besonder swaar en die deursnee sou ’n ongelyke driehoek vorm. Prof. van Riet Lowe het my eenkeer vertel dat laasgenoemde soort kenmerkend van die Magaliesgebied is.

Daar is nog ’n hele paar swaar werktuie, waarvan ek nie weet of hulle kappers of pikke genoem moet word nie. Hulle is van plat klippe gemaak en meesal is slegs die kante en die punt rof afgewerk, terwyl die grootste gedeelte van die oppervlakte onbewerk gelaat is. Hierdie werktuie lyk amper soos die van die „Sango-kultuur” van tropiese Afrika wat egter heelwat later was en dit is onwaarskynlik dat daar ’n skakel tussen „Wonderboom” en die „Sango” is. Waarskynlik is die soortgelykheid net toevallig. As u die kwartsiete daar bo in Wonderboom bekyk, sal u opmerk dat hulle gelaagd is. Daar is swak plekke tussen in, ander materiaal wat daar ingekom het, toe die kwartsiete gevorm is, en hulle splits maklik op langs daardie swak plekke. Aangesien dit ongetwyfeld baie

harde werk geveg het om stukke van die rotse af te breek, het die mense die plat klippe wat daar rondgelê het, opgetel en 'n rowwe werktuig daar-van gemaak.

Benewens hierdie groot klipwerktuie wat ek so pas beskryf het, is daar ook 'n verbasende verskeidenheid van kleiner tipes wat mens aan die Middelsteentydperk laat dink. Daar is beitels, endskrapers, konkavo-konveksskrapers, en punte wat soos die punte van die „Pietersburg-kultuur” van die Middelsteentydperk uitsien. Sommige is so klein dat hulle soos pylpunte lyk, maar dis onwaarskynlik dat die pyl en boog toentertyd al uitgevind was, en beskadigings langs die kante dui ook daarop dat hulle as skrapers gebruik is.

Van my beskrywing sal u aflei, dat ons daarbo met 'n hele reeks steentydperkulture te doen het. Dit is egter gladnie die geval nie. Daar is geen tekens van stratifikasie waarneembaar nie en ook die opgrawings het tot dusver aangetoon, dat ons slegs met 'n enkele kultuurperiode te doen het. Inderdaad kry u tipes wat soos „Middel-Stellenbosch” en „Fauresmith” lyk, langs mekaar op enige diepte. Materiaal wat, indien dit geïsoleer gevind sou word, deur tienduisende van jare geskei sou wees, lê daarbo in die nouste verband en daar is geen die minste aanduidings dat tipes wat jonger lyk, 'n latere bymenging is. Ek het jonk en oud langs mekaar dig onder die oppervlakte gesien, asook van ses tot agt voet diep onder die grond. Deur die opgrawings probeer die Argeologiese Opname vasstel, of daar nie miskien tog 'n ontwikkeling was nie. Indien dit die geval is, sal dit waarskynlik net so werk dat sekere tipes wat volop is diep ondergronds, minder word hoe hoër mens kom, terwyl ander tipes wat skaars is diep onder, meer volop word hoër op. Dit kan egter net deur sorgvuldige statistiese ontleding van die duisende werktuie wat reeds deur die Argeologiese Opname uitgegrawe is, vasgestel word. Watter werk daardie opgrawings verg, sal u beseft, as ek u meedeel dat steeds net een laag van twee duim verwyder word en dat elke werktuig wat uit so 'n laag kom genoteer en sy posisie noukeurig aangeteken word, voordat die werk op die volgende laag begin. Die Argeologiese Opname weet dus presies in watter diepte en in watter posisie elkeen van die duisende van werktuie aangetref is.

Die tweede taak wat die Argeologiese Opname sal aanpak, is om die materiaal van Wonderboom te vergelyk met dié wat op die verskillende terrasse van die Vaalrivier gevind is. Slegs dan sal ons weet by watter tydperk die Wonderboom materiaal sal inpas. Ek het daarop gewys dat sommige implemente soos „Middel-Stellenbosch” lyk en ander weer soos „Fauresmith” en selfs die Middel-Steentydperk. Hierdie teenstrydighede bring heelwat raaisels mee, maar die waarskynlike oplossing sal wees dat die materiaal uit 'n tydperk kom waar „Middel-Stellenbosch” nog nie heeltemaal uitgesterwe was nie en waar tegelykertyd latere vorms, soos „Fauresmith,” reeds hul verskyning begin maak het.

As ek ten slotte die belangrikheid van „Wonderboom” mag opsom, dan is dit soos volg:—

Soos die deskundiges van die Argeologiese Opname vir my gesê het is die verskeidenheid tipes wat in Wonderboom aangetref word, groter as enigiets wat hulle langs die Vaalrivier gekry het. Sodra dit moontlik is, om „Wonderboom” by een van die stadiums van die „Vaalrivier” in te pas, sal dit die kennis van die ontwikkeling van die „Stellenbosch-kultuur” aanvul en ons sal ’n helderder voorstelling kry van die vordering wat die mens al op daardie tydstip gemaak het. In die verlede is meesal veronderstel dat die vertakking van die klipkultuur eers in die „Fauresmith” begin het, waar ongetwyfeld ’n groot verskeidenheid werktuie aangetref word. „Wonderboom” staaf egter die mening van daardie argeoloë, wat meen dat die vertakking en uitbreiding van die kultuur al op ’n heelwat vroeëre datum begin het. Die groot verskeidenheid van werktuigtipes dui daarop dat die „wonderboom-mens” van die „laat-Stellenbosch” reeds ’n taamlik hoë peil bereik het. Hy het behoefte gehad wat hom noodsaak het om nuwe werktuigtipes te ontwikkel. Hierdie tipes was die wortels waaruit later die „Fauresmith” en miskien selfs die „Pietersburg-kultuur” van die Middelsteentydperk ontstaan het.

H. HANISCH.

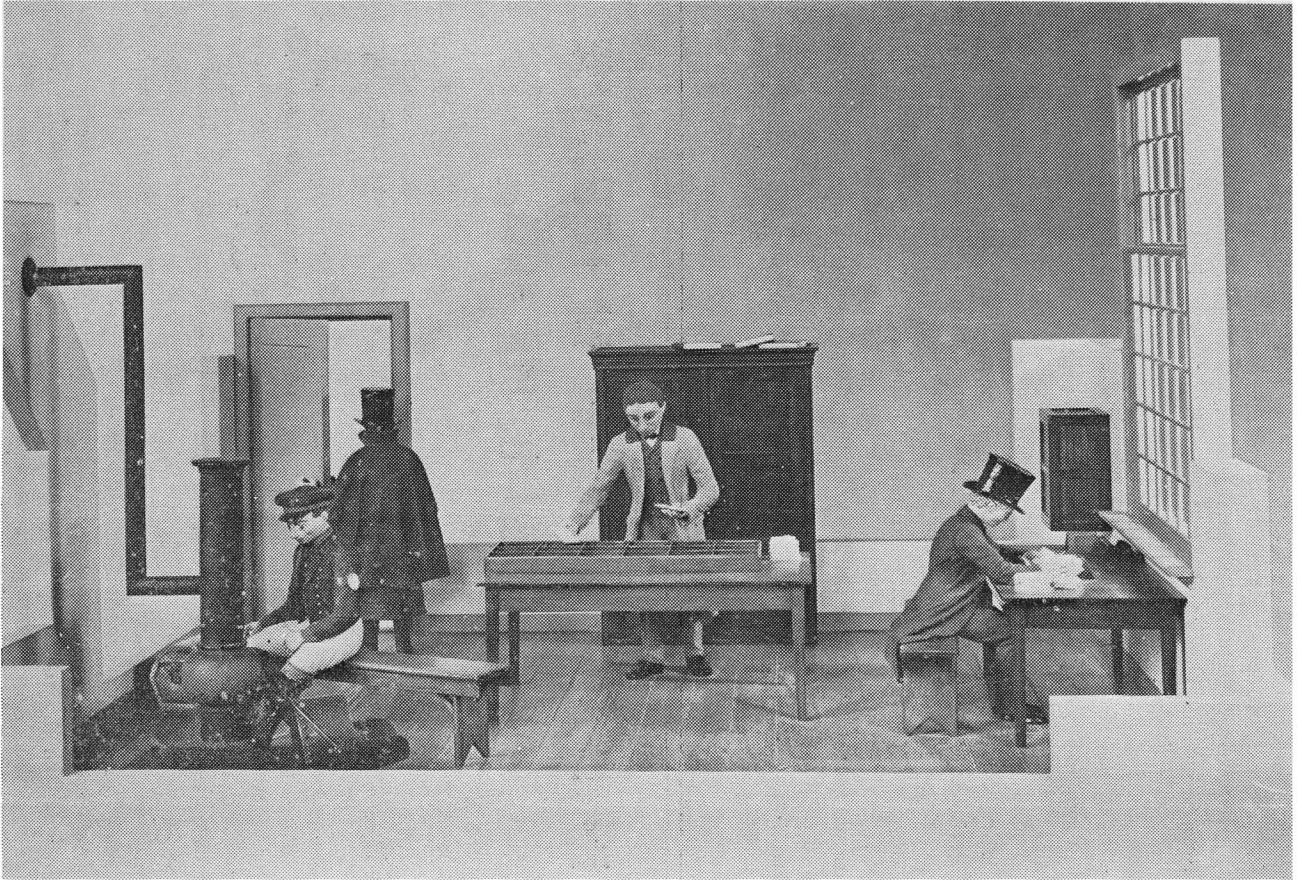
EEN EN ANDER AANGAANDE DIE NEDERLANDSE POSMUSEUM IN DEN HAAG

SEDERT ’n aantal jare beskik ons stad oor ’n aantal museums, maar — vir sover ons bekend — ontbreek daar nog ’n posmuseum waarin die belangstellende op oorsigtelike wyse ’n beeld van die ontwikkeling van die poswese in ons land kan kry.

So ’n museum sal nie alleen wenslik wees met betrekking tot die ontwikkeling van die poswese nie, maar ook vir versamelaars van seëls, koeverte en afstempelings. Ook sal toekomstige personelede van verskillende vertakings van hierdie groot en belangrike bedryf ’n duidelike en leersame insig kry van wat eendag was. Skoliere sal ook met vrug so ’n museum kan besoek.

Dit is slegs ’n paar punte van belang wat die oprigting van so ’n museum in ons stad ongetwyfeld regverdig.

Hier volg, in ’n baie beknopte vorm, ’n oorsig aangaande die werksaamhede wat in hierdie verband in Nederland verrig is. In ’n volgende bydrae hoop ons om ’n blik op die Belgiese Posmuseum te kan werp.

Die Nederlandse Posmuseum (in Den Haag) is in 1929 opgerig as 'n stigting met die doel om 'n beeld van die verlede en die hede van die staatsbedryf van die Posterye, Telegrafie en Telefonie te gee. Dit is bygevolg 'n bedryfsmuseum, waarby die aandag veral op die werkgebiede van die bedryf, die organisasie en die metodes gerig is.

Die bedryf moet teen die geskiedkundige agtergrond gesien word en bygevolg is die hele bedryfsbeeld in afdelings verdeel.

Die *geskiedkundige afdeling* in verband met die organisasie van die Poswese bevat o.m. poslyste uit die sewentiende en agtiende eeu, waaruit o.m. die versnippering van die Nederlandse Posterye in daardie eeue blyk.

Die Napoleontiese tydperk het eenheid tot stand gebring. In die loop van die negentiende eeu het in Nederland die samesmelting van die Posterye, die Telegrafie en die Telefonie tot die huidige organisasie plaasgevind.

Uit die groot versameling noem ons dié items wat veral van geskiedkundige belang is. Daar is o.m. modelle van poskantore soos deur die administrasie in die loop van die tyd gebou is. Dan is daar 'n oorsig van die posstukke wat in die loop van die eeue vervoer is. Die oudste briewe wat in die museum aanwesig is dateer van kort na 1700. 'n Ander afdeling is aan die posvervoer gewy. Daar is outydse afbeeldings van posvervoer te perd en per poskar, afbeeldings van poswaens wat deel uitgemaak het van eertydse treine. Daar is modelle van vliegtuie wat posstukke vervoer het. Dan is daar voorbeelde van outydse uniforms, outydse telegraafstelsels en 'n groot versameling ontwerpe en werktekeninge van posseëls.

Van die seëls van Nederland, sy vroeëre kolonies en die huidige gebiedsdele buite Europa is 'n gespesialiseerde versameling aanwesig, waarvan die grondslae gelê is deur P. W. Walter. Tewens is daar 'n versameling van posseëls wat wêreldomvattend is.

'n Aantal jare gelede was die op- en inrigting van 'n spesiale Posmuseum onmoontlik maar na die jongste wêreldoorlog kon 'n geboukompleks in die hartjie van Den Haag verkry en doeltreffend verbou word.

Van tyd tot tyd word ook tentoonstellings wat aan besondere onderwerpe gewy is, in die Posmuseum gehou. Dit was die geval in 1952 by geleentheid van die eeufees van die bestaan van die „Rijkstelegraaf.” In 1955 is, in dieselfde gebou, 'n tentoonstelling aangaande telekommunikasie gehou.

'n Model van 'n poskantoor in die woonhuis van 'n Nederlandse Posdirekteur omstreeks 1840. Die model is in die Nederlandse Posmuseum te besigtig. Die foto is welwillend deur die Nederlandse Posmuseum afgestaan.

'n Skenking van Unie Versekeringsadviseurs (Edms.) Bpk., Tsolasgebou 201, Andriesstraat 296, Pretoria, stel ons in staat om hierdie foto te publiseer.

Bostaande besonderhede is slegs 'n uiters beknopte en uit die aard van die saak onvolledige weergawe van die groot verskeidenheid van waardevolle voorwerpe en gegewens in verband met die ontstaan en ontwikkeling van die Poswese, die Telegrafie en die Telefonie in Nederland.

Die besonderhede is ontleen aan 'n aantal insiggewende bydraes wat deur die direkteur van die Nederlandse Posmuseum geskryf is. Hulle is:— (a) „Het Nederlandse Postmuseum te 's-Gravenhage,” gepubliseer in nr. 6, jaargang 1950 van die maandblad „'s-Gravenhage”; (b) „De Tentoonstelling Eeuweest Rijkstelegraaf,” gepubliseer in „Het P.T.T.-bedrijf,” deel V, nr. I, Desember 1952; (c) „De verbouwing van de voormalige Koninklijke Bazar te 's Gravenhage tot Postmuseum, 1950—1952,” gepubliseer in „Bulletin van de Kon. Ned. Oudh. Bond,” sesde reeks, jaargang 6, aflowering I, Febr. 1953 (Leiden); (d) „Het Nederlandse Postmuseum,” gepubliseer in „Erts, Maandblad der Billiton-bedrijven,” Den Haag, Julie 1957, nr. 7, negende jaargang.

In die volgende uitgawe hoop die skrywer in staat te wees om een en ander aangaande die Belgiese Posmuseum, in Brussel, mee te deel.

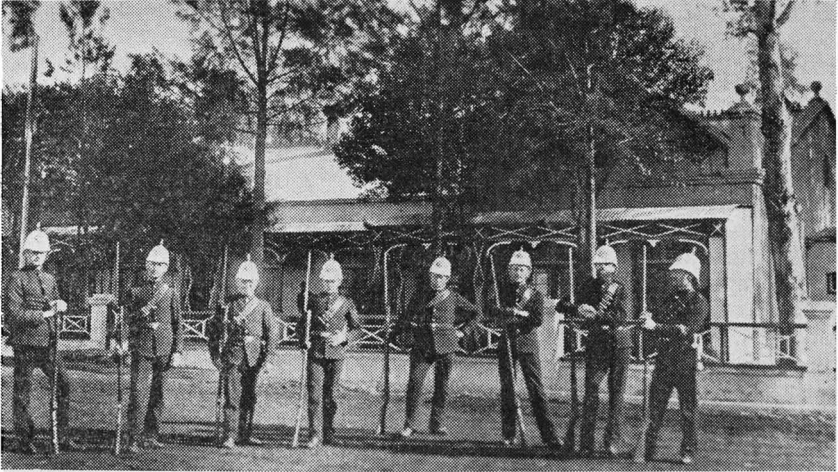
J. PLOEGER.

A SHORT HISTORY OF THE KRUGER HOUSE MUSEUM, PRETORIA

AFTER having owned a number of erven in Pretoria, from as early as 1863, Commandant-General Paul Kruger purchased the land on which the present Kruger House stands from a certain James Kelly in 1871. It was not, however, until after he became President in May, 1883, that the present House was built by James Clark (a builder and contractor) who is said to have used milk to bind the mortar for the building! As this transaction was a private one, it is not known exactly when the House was finished, but it is known that the President had moved in by the 14th August, 1884, as it is recorded that he then entertained to dinner in his new official residence members of the Volksraad and other leading figures of the Republican administration.

In 1896 the two marble lions, on either side of the entrance, were presented by Barney Barnato to the President on his birthday, as an expression of admiration.

President Kruger and his family lived in the House until the 29th May, 1900, when the President bade farewell to his wife and departed for the eastern Transvaal on the first stage of his journey into exile in Europe.

Members of President Kruger's Bodyguard. Photo taken in front of the Kruger House, 1894.

After Mrs. Kruger's death on the 29th July, 1901, the House was claimed by the South African Constabulary and a curator bonis appointed.

In April, 1904, Mr. F. C. Eloff (a son-in-law of the President) bought the House for his son out of the joint estate. In the meantime the House had been used as a boarding-house, under the name of the "Presidency," but when this became known to Mr. Eloff, the latter (with public support) intervened and the House once more reverted to private use and was occupied up to 1916 by the widowed Mrs. van Broekhuizen, and by her daughters for a short time thereafter.

In 1918, the owner (Mr. Eloff) leased the House to the "Moedersbond" as a nurses training centre and maternity home.

After the Transvaal Museum Authorities had for many years strongly urged the need for preserving the residence of the late President Paul Kruger as a Museum, the Government was approached in 1923 with the suggestion that the House be purchased from the then owner, Mr. F. C. Eloff, who was willing to sell the property at a reasonable figure.

Owing, however, to a shortage of funds at that time, the Government was unable to consider the offer and the matter was left in abeyance until 1925 when the House and property was eventually purchased for the State.

For some years after this the residence continued to be used by the "Moedersbond" as a Maternity Home and it was only when the latter

finally moved to its new premises in Beatrix Street in May, 1932, that the question of restoration of the House was seriously taken up.

About the beginning of 1933 the Government set about repairing and renovating the House and outbuildings. The interior of the House was restored as near as possible to its condition during the President's occupation and wall paper, curtains, carpets etc. were procured to match the former style and pattern. Items of the original furniture and a large assemblage of personal articles, already in the possession of the Museum, were transferred to the House.

A coach house was built behind the House and here the late President's State Coach and his personal wagon were transferred from the Old Museum and placed on display.

The House was officially opened to the public by the late Mr. Albert Kuit on the 10th October, 1934 and placed under the control of the Transvaal Museum, which received a small Government grant of £300 a year for its upkeep.

In April, 1936, the House was declared a National Monument and a bronze plaque to this effect was placed in the wall to the right of the entrance.

Through the kind offices of the South African Railways and Harbours, the President's State Railway Coach was restored and handed over to the Kruger House early in 1951 and suitably set up in the back garden of the House.

Since its establishment as a recognised Museum, the collections at the Kruger House have greatly increased until today they represent an almost complete picture of the late President and his times.

As the upkeep and maintenance of the House has, from its inception as a Museum, far exceeded the small extra grant received for the purpose, the Transvaal Museum has had to divert much of its general income to this purpose, and it has therefore not always been possible to purchase many of the items that have been on offer from various sources. Bearing this in mind, together with the urgent need to control the number and type of visitors to the House, the Board of Trustees of the Transvaal Museum decided, with the consent of the Government, to impose an entrance charge of 1/- for adults (children of 16 and under free) as from November, 1953. This has had the most desirable effect of excluding the irresponsible element and thus creating an appropriately quiet and peaceful atmosphere for the interested and serious visitor. In addition, it is now possible, with the extra revenue obtained, to make many necessary improvements and purchase such items as are still on offer, especially in the way of original furniture and fittings.

In closing this short history of the Kruger House Museum, it may be mentioned that provision has recently been made for further display space, by the erection of a small exhibition hall at the back of the present House. This new hall will be devoted to the museological side of the

Kruger collection and thus make it possible, to attain a more personal atmosphere in the House itself. While many of the original items of furniture etc. have slowly been coming back to the House, there are still many others outstanding in private ownership, and we would thus again appeal to these private owners to consider returning such items, so that the House and its contents can be restored as close as possible to the condition that existed when the President and his family resided there.

V. FITZSIMONS.

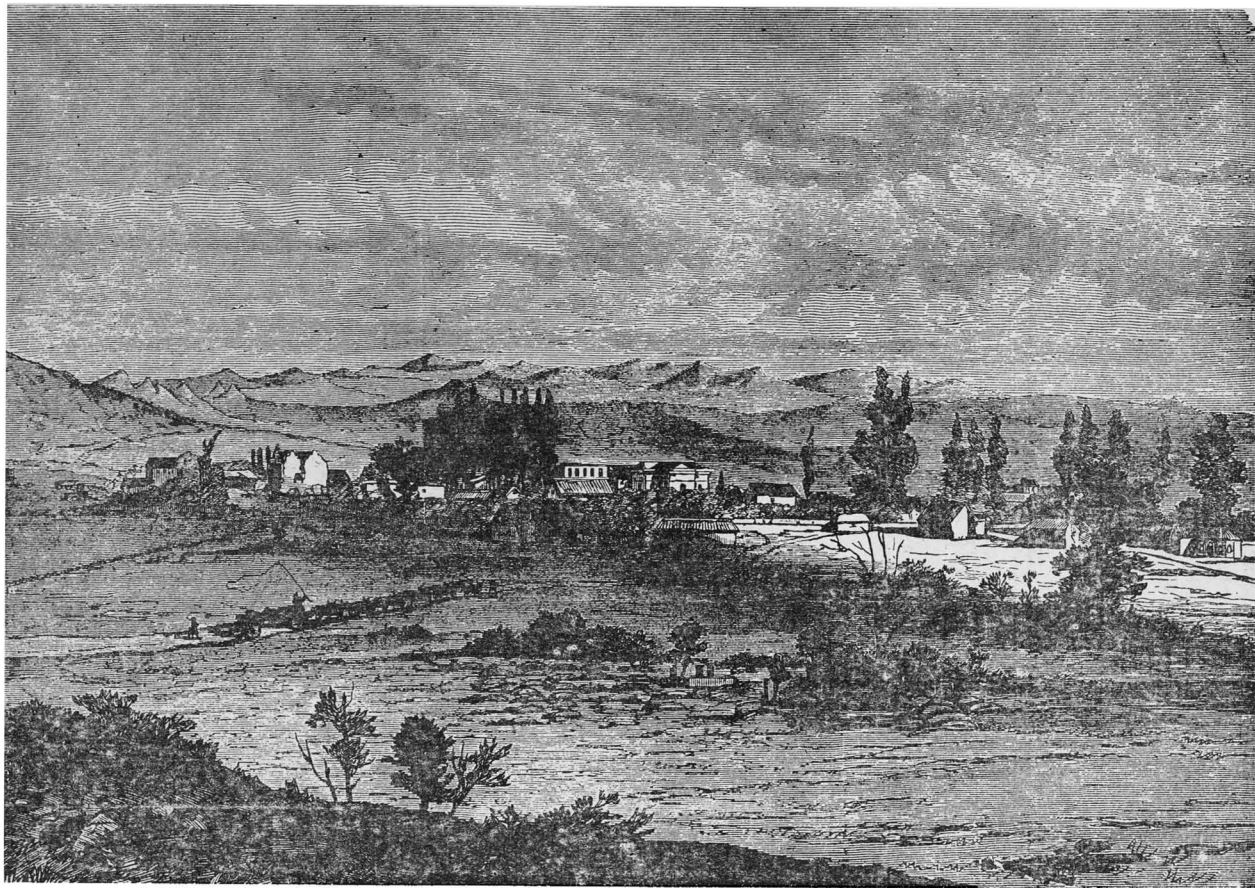
WALTER BATTISS SE SESJARIGE VERBLYF IN RUSTENBURG (1923-1929)

DIT is opmerklik dat in die talryke tydskrifartikels wat oor die lewe en werk van die kunsskilder Walter Battiss handel daar seldé of ooit melding gemaak word van sy sesjarige verblyf in Rustenburg. Tog was daardie tydperk, volgens sy eie erkenning 'n paar jaar gelede aan skrywer hiervan, van ingrypende belang in sy vormingsjare as kunstenaar. Dit is daarom ook sy voorneme om mettertyd sy herinneringe aan sy Rustenburgse lewenstydperk op skrif te stel.

Walter Battiss is in 1906 in die Oos-Kaaplandse dorp, Somerset-Oos, gebore. Later het sy ouers na die Vrystaat verhuis en as jong seun het hy sy skoolopleiding op Koffiefontein en Fauresmith geniet. Na die voltooiing van sy hoërskoolloopbaan wou hy baie graag aan 'n universiteit verder studeer, maar as gevolg van die destydse heersende depressie het die nodige geldmiddele ontbreek en was hy genoodsaak om vir 'n betrekking in die Staatsdiens aansoek te doen. Op sewentienjarige leeftyd het hy dus in die loop van 1923 Fauresmith vaarwel toegeroep en na Rustenburg vertrek waar hy sy eerste betrekking as staatsamptenaar sou aanvaar. Vanaf daardie jaar tot in 1929 dateer sy Rustenburgse tydperk toe hy as 'n pligsgetroue amptenaar in die magistrataatskantoor werksaam was. Battiss het egter oor 'n sluimerende skilderstalent beskik wat deur sy nuwe skilderagtige omgewing sowel as deur simpatieke aanmoediging van vriende tot ontluiking geprikkel sou word.

Voor sy koms na Rustenburg het hy nooit enige lesse in teken- en skilderkuns ontvang nie, maar die skilderagtige omgewing en natuurskoon van Rustenburg, so vertel hy, het hom in so 'n mate geïnspireer dat hy hom op 'n spontane wyse tot teken en skilder gewend het om op dié wyse uiting te gee aan sy skoonheidsontroering en sy sluimerende skilderstalent. Die veelgeroemde natuurskoon van Rustenburg was dus die sterk prikkel en aanleiding dat Walter Battiss van sy skilderstalent bewus geword het.

Ook sy skrywerstalent het destyds na vore begin tree. In die „Rustenburg Herout” van 10 Julie 1925 is 'n skets wat hy onder die titel „That

Archie" geskrywe het, gepubliseer en daarna het hy gereed ander bydraes vir die weeklikse koerant gelewer.

'n Belangrike gebeurtenis in die annale van Rustenburg — ongetwyfeld ook in Battiss se ontwikkeling tot kunstenaar — was die kunsuitstalling wat Erich Mayer gedurende Julie 1926 in die Vrymesselaarsaal gehou het. Die uitstalling was die vrug van 'n langdurige verblyf van Erich Mayer destyds in die onmiddellike omgewing van Rustenburg. Vandag nog kan in verskillende Rustenburgse plaaswonings skilderye van Erich Mayer wat uit daardie tyd dateer, gesien word. Van Erich Mayer het Battiss destyds baie nuttige wenke en geesdriftige aansporing gekry. Daarby het Battiss ook besonder baie geleer van, en is hy geïnspireer deur, die eerste kunsuitstalling wat in 1926 op Rustenburg gehou is.

Dit is waarskynlik dat Battiss die artikel, getitel „The Awakening”, in die „Rustenburg Herout” van 30 Julie 1926 geskrywe het. Daarin het die skrywer, na aanleiding van Erich Mayer se uitstalling, onder andere die volgende gesê: „It would seem that artistic interest is at last being aroused in Rustenburg. Perhaps it is because an opportunity has at last been given us to show our public appreciation for things beautiful.”

Een van die verdere gevolge van die kunsuitstalling was dat daar gedurende Augustus 1926 in die huis van mnr. Jas. Black 'n Fotografiese Vereniging gestig en Walter Battiss as een van die bestuurslede gekies is.

Intussen het die twintigjarige Battiss hom ernstig begin toelê op teken en skilder. In November 1926 het daar in die „Rustenburg Herout” 'n afdruk en 'n beskrywing van 'n poskaart wat deur Battiss ontwerp is, verskyn. Op die poskaart was daar sewe sketse van bekende plekke in en in die omgewing van Rustenburg. Die bygaande beskrywing het melding gemaak van „an excellent Post Card”, en verder, „until the publication of these seven views, no other post cards have shown the Kloof or the Bathing Pool as it really appeals to us, nor has any set of views on one card been published of Rustenburg as it is today. All the drawings on this Post Card — which can be had at Gaudie's— have been carefully and accurately done by Mr. W. W. Battiss.”

Volgens 'n verslag in die „Rustenburg Herout” van 15 Junie 1928 blyk dit dat Battiss sy eerste uitstalling van skilderye gedurende 1927 in Rustenburg gehou het. In 'n berig onder die opskrif „A Rustenburg Artist” word die volgende vermeld: „Last year Mr. W. W. Battiss held his first exhibition which proved most successful. His pictures were delightfully varied in style and subject, while those portraying the beauties of our district were particularly pleasing.

Rustenburg, waar Battiss 30 jaar gelede begin skilder het. 'n Tekening wat 80 jaar gelede van Rustenburg gemaak is, waarskynlik die eerste tekening van daardie mooi-geleë dorp.

'n Skenking van Van Schaik se Boekhandel, Libri Gebou, Kerkstraat, Pretoria, maak die publikasie van hierdie tekening moontlik.

„Mr. Erich Mayer, the well-known S.A. Artist, said of Mr. Battiss at the time: „This young adept is not only gifted with a rare talent and observant eye for the peculiar beauties of our South African nature, but also possesses the much rarer qualities of self criticism, strength of purpose, thoroughness and perseverance, which go to the making of a real artist.’

„This year he is having another exhibition of 45 pictures, in water colours and black and white. He has during the past year laboured untiringly and with all interest at his art, and is showing a very definite improvement in technique, while his work reveals a pleasing originality, and appeals strongly to all lovers of nature. It is believed that this exhibition will be well worth seeing, and all who possibly can are urged to attend, and in that way encourage and support this very promising young artist.”

In dieselfde uitgawe van die „Rustenburg Herout” het daar ’n advertensie verskyn, tesame met ’n tekening in swart en wit, om die uitstalling van skilderye deur Battiss bekend te maak. Die uitstalling sou vanaf 27 tot 30 Junie in die Vrymesselaarsaal gehou en die opening daarvan deur die Burgemeester, mnr. J. O. Lucas, waargeneem word.

Erich Mayer was destyds op ’n deurreis in Rustenburg en hy het van die geleentheid gebruik gemaak om Battiss se tweede uitstalling te besigtig. Daarbenewens is hy ook van alle kante aangemoedig. Vir die simpatieke waardering van sy werk, sowel as vir die aanmoediging en tasbare steun wat hy van die Rustenburgers in daardie jare ontvang het, is Walter Battiss vandag nog steeds opreg dankbaar. Aan my was sy woorde: „Aan Rustenburg en sy inwoners is ek baie dank verskuldig. Die skilderagtige natuurskoon het my geïnspireer om te teken en te skilder en van die Rustenburgers het ek in ’n ruim mate aanmoediging en ondersteuning ontvang. Daarvoor sal ek altyd dankbaar bly.”

Wanneer Battiss vandag graag van sy eerste skilderye van sy Rustenburgse periode te siene wil kry, moet hy vir daardie doel spesiaal Rustenburg toe ry aangesien feitlik al sy eerste skilderye Rustenburgse wonings versier.

Gedurende 1929 het Battiss ’n oorplasing na Johannesburg gekry en toe het dit vir hom moontlik geword om aan die Witwatersrandse Universiteit vir ’n kursus in die Skone Kunste in te skryf.

In die jare daarna het Battiss tot een van Suid-Afrika se mees vooraanstaande skilders ontwikkel en vandag is hy nie alleen in sy eie vaderland nie, maar ook in die hele westerse wêreld ’n bekende en hooggeroemde skildersfiguur. Veral het hy wêreldwye roem verwerf op grond van sy intense belangstelling in die sg. „Boesmankuns.”

Vir die inspirasie en aanmoediging wat Walter Battiss in sy vormingsjare in Rustenburg ondervind het, betuig hy onomwonde sy dank en erkentlikheid. Die Rustenburgse gemeenskap aan die ander kant sal dit altyd as ’n besondere eer beskou dat een van ons land se mees vooraanstaande moderne skilders vir ruim ses jaar sy verblyf aldaar gehad het.

H. M. REX.

DIE SKOOLTUINKOMPETISIE

DIE jaarlikse kompetisie om die mooiste laerskooltuin wat in 1955 ingestel is en wat alreeds 'n instelling geword het, het vanjaar weer heelwat belangstelling gewek. Die beoordeling het plaasgevind op Donderdag en Vrydag, 7 en 8 November 1957 en die keurkomitee het bestaan uit mev. D. Peart, mnr. R. Heeg, inspekteur Hopkins en mnr. S. F. Naude. Aan hulle betuig die bestuur van die Genootskap sy opregte dank.

Daar het vanjaar oorspronklik agtien skole vir die kompetisie ingeskryf maar drie het hulle weer onttrek om verskillende redes, sodat tenslotte vyftien meegeding het. Pretoria Tuine Laerskool het weereens die eerste prys en daarmee die gesogte skild verower, terwyl die tweede en derde prys na Danville- en Pierneefskool respektiewelik gegaan het.

Die oorhandiging van die skild en ander pryse is vanjaar waargeneem deur mev. dr. Wm. Nicol op 27 November 1957 tydens 'n pragtige funksie op die terrein van die skool wat eerste gekom het.

Oor die algemeen was die standaard van die betrokke tuine hoër as die vorige jaar soos ook uit die punte blyk. Hieronder volg weer die puntestaat waarvolgens die beoordeling plaasgevind het met enkele opmerkings van een of meer van die beoordelaars.

F. J. DU T. SPIES.

ELKE TUIN IS 'N VOORTSETTING VAN DIE SKEPPINGSPLAN

**DIE HOOF VAN PRETORIA TUINE LAERSKOO — DIE
LAERSKOO MET DIE MOOIESTE SKOOLTUIN IN PRETORIA —
AAN DIE WOORD.**

BY ons ter perse gaan verneem ons dat Pretoria Tuine Laerskool vir die tweede agtereenvolgende jaar die wenner is van die skild wat jaarliks deur die Genootskap Oud-Pretoria vir die mooiste skooltuin in Pretoria uitgelooft word. Pretoria Tuine Laerskool word hiermee hartlik gelukgewens met hulle pragtige prestasie.

Op versoek van die Redakteur van „Pretoriana” het die Hoof van die skool onlangs ingewillig om aan ons lesers te vertel hoe die personeel en leerlinge te werk gegaan het om verlede jaar die skild te verower:—

„Elke tuin is 'n voortsetting van die skeppingsplan. Die skeppende vermoë van die mens soek steeds na bevrediging en uitlewing. In die woelige wêreld van vandag is daar min tyd vir verdieping en skeppende werk. Daarom is die behoefte aan sulke werk groter. En daarom voel ons verheug dat die Genootskap Oud-Pretoria die onderneming van skooltuine aanmoedig.

GENOOTSKAP OUD-PRETORIA

PUNTE VIR DIE SKOOLTUINEKOMPETISIE OP DIE VOLGENDE BASIS TOEGEKEN:—

Naam van Skool.	Uitleg en Ontwerp 25	Voorkoms vanaf Straat 15	Inheemse plantegroei en bome 15	Kleur en effek 15	Rose 10	Netheid 5	Vry van peste en onkruid 5	Totaal Punte 100	Opmerkings
Pretoria Tuine	22½	12	12	13½	8½	5	5	87	Goeie beplanning oor groot terrein. Kleur-voorkoms baie mooi. Inheemse aanplanting aan die gang.
Danvilleskool	21½	13½	12	12½	7½	4½	4	84½	Algemene voorkoms en kleurskema van perke besonder mooi.
Pierneefskool	21½	12½	5½	9	7	4½	4½	73½	Uitmuntende samewerking tussen leerlinge en personeel.
Danie Malanskool	19	7	10	10	8½	4	4½	71½	Inheemse plantegroei geniet aandag. Hoof en leerlinge wy aandag aan gehele opset.
Gezinaskool	17½	11	5½	8½	8½	4	4½	67½	Samewerking van hoof en leerlinge belooft veel vir voorgename aanplanting. Voorkoms aantreklik.
Genl. Andries Brinkskool	15	12	5	12	7½	4	4	66½	Aanleg goed maar klein. Min inheemse aanplanting. Mooi vooraansig.
Rachel de Beerskool ..	16	11	9½	5	7½	4	4½	65	Mooi samewerking belooft mooi resultate.
Nu-Muckleneukskool ..	20	5	12	7½	—	4	4	61	Sportvelde mooi. Inheemse bome versorg. Struik verkeerd geplaas.
Die Heuwelskool	14	6	13½	8	—	3	4	54½	Moeilike terrein maar oorspronklike inheemse bome versorg. Grond skraal.
Brooklyn School	12½	7	6	10	5	3	4½	53½	In process of reconstruction.
Simon Bekkerskool .. .	10	7½	11	4	4	3	3	48½	Tuin kan meer aandag geniet.
Capital Park School ..	10	8	5½	7½	—	4	4	47	Old fashioned outlay.
Totiusdalskool	12	8	—	5	5	3½	4	44½	Aandag word bestee aan moeilike terrein.
Oost-Eindskool	6	8	—	5	—	3	4	32½	Terrein oninteressant.
Arcadia School	2	3	—	—	—	—	—	5	In process of reconstruction.

„Niemand sal nou skielik 'n skooltuin gaan aanlê omdat daar 'n kompetisie gehou word nie, maar mense sal meer bewus word van 'n mooi skooltuin en die opvoedkundige waarde daarvan.

„By baie van ons openbare geboue is daar netjiese tuine wat van staatsweë aangelê en versorg word, en dit is baie goed, want dit is verheffend vir 'n gemeenskap om in 'n mooi omgewing te woon. By ons skole is die mooi omgewing nog meer nodig om die kind wat ontvanklik is, te beïnvloed. Hopelik sal daar mettertyd van owerheidsweë meer fondse beskikbaar gestel word vir die instandhouding van skooltuine.

„By ons skool is ons baie dank verskuldig aan ons ouers wat kon help om ons skooltuin aan te lê. Hulle het self aan die pik en die graaf gespring. Die dames het gereeld verserings bedien en sodoende het daar deurentyd 'n gesellige gees te midde van die werk geheers. Die ouers het ook gehelp om miershoop vir ons korfbalvelde aan te ry.

„Ons leerlinge het die grasperke aangelê, wat in elke opsig 'n groot werk was. Hulle help nog steeds met die skoonhou daarvan en wat veral opmerklik is, is die trots waarmee dit alles gedoen word. Dit is dan ook ons vernaamste oogmerk dat ons kinders trots op hulle handewerk sal wees, en dat dit verder ook een van die middels sal wees waardeur hulle verantwoordelikhedsin ontwikkel sal word — iets wat baie nodig is in ons tidsgeewig.

„Ons was so gelukkig om na bietjie meer as 'n jaar nadat die skooltuin aangelê is, die tweede prys te verower en die jaar daarna, d.w.s. verlede jaar (1956), die eerste prys. (En vanjaar het Pretoria Tuine Laerskool daarin geslaag om weereens die wenners van die skild en 'n ruim kontantprys te wees—Red.) Hoewel daar geen sprake van 'n kompetisie was toe die tuin aangelê is nie, het die kompetisie tog later 'n stimulerende uitwerking op ons personeel en leerlinge gehad.

„Die tuin bestaan uit grasperke, bome, 'n struiketuin, 'n roostuin en 'n paar rotstuine. Ons het probeer om die afdelings so natuurlik moontlik in te pas en om voldoende speelplek en skaduwee aan die kinders te voorsien.

„Daar was oorspronklik slegs een doringboom op die skoolterrein en dié het ons sorgvuldig beskerm, skoongemaak en getroetel.

„Ons het verder veral ons eie inheemse bome aangeplant en probeer om die ander bome en struik daarby te laat aansluit. Die blombeddinkies dien slegs as omrandings vir sommige van die grasperke en beslaan nie 'n groot oppervlakte nie.

„Ons wil die Genootskap Oud-Pretoria loof vir die oorspronklikheid en inisiatief wat hulle aan die dag gelê het om deur middel van die jaarlikse skooltuinwedstryde die ontwikkeling en versorging van ons stad se skooltuine aan te moedig. Die belangstelling wat hulle in ons skooltuine openbaar verdien ons dank.

„Aanvanklik het ons getwyfel of ons skool vir die kompetisie moes inskryf, omdat ons bang was dat 'n verkeerde motief aan ons toegedig kon word. Maar nou voel ons oortuig dat ons skooltuin tog nie so mooi sou

gewees het nie, as daardie bietjie gesonde wedywing nie byekom het nie. „Tenslotte wil ons dan ook namens ons skool en ons stad ons opregte dank uitspreek teenoor die Bestuur van die Genootskap Oud-Pretoria vir hulle aandeel in die organisering van die jaarlikse skooltuinwedstryde. Op die lang duur gaan hierdie skooltuinwedstryde 'n vèrreikende invloed uit-oefen, nie alleen op die personeel en leerlinge van elke Pretoriase skool nie, maar ook op die gemeenskap waaruit die skool gevoed word en waarvan die plaaslike skool 'n integreerende deel vorm.

J. M. STEYN, Hoof, Pretoria Tuine Laerskool.

DIE PRETORIA-TUINE LAERSKOOI NEEM WISSELSKILD VIR TWEDE KEER IN ONTVANGS

DIE laerskool Pretoria-Tuine het vanjaar die tweede agtereenvolgende jaar die skild van die Genootskap Oud-Pretoria verower vir die beste skooltuin.

Die meerderheid van die 700 leerlinge onder leiding van mnr. P. Rautenbach, is behulpsaam met die uitleg en onderhoud van die tuin. Tweede in die wedstryd waaraan 18 skole deelgeneem het, was Danville-skool, terwyl Pierneefskool die derde prys verower het. Vanjaar het daar vir die eerste keer drie Engelse skole deelgeneem.

„Ek hoop elkeen van die kinders in die skool het al die kans gehad om boom te klim.”

As 'n kind kaalvoet boomklim en hy het sy twee hande om te gebruik, sal hy nie val nie.”

Dit was gistermiddag die raad van mev. Lena Nicol, eggenote van die Administrateur van Transvaal, aan die aanwesiges toe sy die skild aan die voorsitter van die skoolkommissie van die Tuineskool, mnr. J. H. Schoeman, oorhandig het.

Mev. Nicol het gesê dat sy al baie gewens het dat kindertjies wat soms uit 'n woonstel moet gaan om te gaan speel, koeltebome gehad het waaronder hulle kon gaan sit, eerder as om op 'n harde sementpaadjie in die son te moet gaan speel.

Sy het egter ook daarop gewys dat hoewel die tyd vinnig nader kom dat meeste mense nie meer hul eie tuine kan hê nie, elke mens, al woon hy in 'n enkele kamertjie met een klein venstertjie, nog die geleentheid het om potplante te kweek en so vir homself iets skaons te skep.

Sy het die hoop uitgespreek dat al die laerskole in die stad eindelik sal deelneem aan die skooltuinwedstryd. Die gaste, onder wie die burge-meestersvrou van Pretoria, hoofde en onderhoofde van mededingende

skole, lede van die skoolraad en skoolkomitee was, is deur die skoolhoof, mnr. J. Steyn, verwelkom, terwyl mnr. P. W. Bosch as seremoniemeester opgetree het.

'n Aantal leerlinge het 'n kort program aangebied waarna dr. W. Punt, voorsitter van die Genootskap Oud-Pretoria, die gaste toegesprek het. Hy het daarop gewys dat varings en varkore wat eers oral langs die Apiesrivier gestaan het, nou heeltemal verdwyn het en het aan die burgemeester voorgestel dat hierdie plante in plekke soos die Fonteinedal in ere herstel word.

Mnr. A. I. Nieuwoudt het namens die skoolraad die Genootskap en skool gelukgewens met die prestasie.

Die gaste is na afloop van die geleentheid op verversings vergas in twee aaneensluitende klaskamers wat mooi met plante versier was.

„In die dae van ouds was Pretoria bekend as die stad van rose. Vandag is daardie naam vervang deur die benaming: stad van Jakarandas. Maar in albei gevalle word Pretoria se verwantskap met die natuur beklemtoon,” het die burgemeester van Pretoria, mnr. B. M. van Tonder, gistermiddag gesê.

Die Genootskap Oud-Pretoria se Wisselskild vir Laerskole. Gedurende 1955 het die Genootskap Oud-Pretoria besluit om 'n jaarlikse Wisselskild uit te loof aan die Pretoriase Laerskool met die mooiste skooltuin.

Die Wisselskild sou tevens ook dien as een van die Genootskap se blywende bydrae tot die Eeufees van Pretoria.

Die belangrikste oogmerk met die jaarlikse Skooltuinwedstryd is om die aankweek van en liefde vir plantegroei inheems aan Pretoria en omgewing aan te moedig.

Aan die aanplanting van blomme en plante wat vroeër verteenwoordigend van Pretoria was — soos die outydse rankroos uit die dae toe Pretoria as die „Stad van Rose” bekend gestaan het — sal spesiale aandag bestee word by die jaarlikse beoordeling van die skooltuine.

Die sierlike skild van witstinkhout met 'n pragtige relief in silwer waarop verskillende inheemse plante- en blomsoorte afgebeeld is, vertoon in die buitenste sirkel rankrose. Die ander inheemse plante wat op die skild aangetoon word is die volgende: 1, Bo in die middel is 'n roos (nr. 1); dan volg kloksgewys: 2, Canqueria infausta (Mispel); 3, Chrysaphyllum magaliesmontanum (Stamvrug); 4, Protea Caffra (Transvaalse Suikerbos); 5, Appelliefie; 6, Zantedeschia Aethiopica (Varklelie/Varing); 7, Nastergal; 8, Dombeya Rotundifolia (Wilde peer); 9, Ximenia Caffra (Suurpruim); 10, Mumusops Zeyheri (Moepel); 11, Parinari Capense (Sandappel of Grysappel).

Die publikasie van hierdie foto word moontlik gemaak deur 'n skenking van De Bruyn se Skoenwinkel, hoek van Kerk- en Sentraalstraat, Pretoria.

Hy het ook gepraat by geleentheid van die toekening van die eerste prys aan die laerskool Pretoria-Tuine vir die beste skooltuin.

Mnr. Van Tonder het gesê dat hierdie verband tussen die stad en die natuur sedert Pretoria se stigtingsjare bestaan. Een van die belangrikste redes waarom die stad juis hier gestig is, was die digbebooste Fonteinedal en die standhoudende water uit die twee fonteine in daardie gebied.

Die Genootskap Oud-Pretoria wat die pryse toeken, probeer om hierdie verband te verstewig en organiseer elke jaar 'n wedstryd vir die beste skooltuin, het die burgemeester gesê.

Die Transvale, 28-11-57.

FROM THE SLUMS OF BANTULE TO SAULSVILLE

Die Departement van Naturelle Sake het toegestem tot die hervestiging van die inwoners van Bantule. 'n Skema vir die oprigting van 500 wonings in Atteridgeville is reeds deur die Minister goedgekeur en die verwagting is dat die eerste 100 wonings gedurende Januarie 1958 gereed sal wees.

Hierdie inligting is op 'n vergadering van die komitee vir nie-blankesake van die Pretoriase stadsraad bekend gemaak.

So gou doenlik na die ontruiming van die lokasie sal die Minister van Naturellesake gevra word om Bantule as 'n woningsgebied vir naturelle te deproklameer. Die komitee het besluit om 'n onderkomitee aan te stel om die saak verder te ondersoek.—,Die Transvaler,” 20/11/57.

THE morning of August the 24th broke over the heights of Daspoort in damp and drizzle and with the threat of more rain to come. But even the unseasonable weather could not damp the enthusiasm of a score or so of Bantu families who had risen at dawn to be ready for their long-awaited removal from tumbledown tin shacks in the notorious Hove's Ground slum in the upper part of the Bantule location to their new homes in the Saulsville extension of Atteridgeville, the model municipal Native Township about ten or twelve miles west of Pretoria.

Apart from Marabastad, which was set aside as a Native location in the republican period, Bantule is the oldest and smallest of Pretoria's municipal locations. In the early days of Pretoria, it appears to have been the custom for European farmers visiting the capital for business purposes or “nagmaal” services to send their Bantu servants to find temporary accommodation with Chief Maraba's people well beyond the outskirts of the tiny town centred on Church Square. Not long before the South African War, Marabastad, on the east side of the Skinner Spruit

which flows into the Apies River near this point, was proclaimed as a location. But it was very small and overflow of squatters from its population soon moved to the west side of the river and railway line, on to what became known as "Hove's Ground" (the name is believed to be a corrupt form of the surname of a former Dutch resident in the area) and began building houses or rather hovels on the slopes of the Daspoort range.

This "black spot," for such it seems to have been, became the nucleus of the later Bantule Location, which eventually came under municipal control. But the original residents were allowed to remain in their inadequate and insanitary "houses" even after the local authority had erected many new houses under a sub-economic scheme. However, with the steady expansion of Pretoria, it soon became evident that both Marabastad and Bantule must be moved. The first step in this direction was taken in 1937, when the late Mr. P. Grobler, then Minister of Native Affairs, approved of the proposal to remove the inhabitants of Marabastad to the new sub-economic Bantu housing scheme at Atteridgeville, about ten miles further west, where the Council proposed to build 3,000 houses at a total cost of £750,000. But the war intervened to prevent the scheme being completely implemented, and Marabastad lingered on till late in 1953. Nevertheless, the people who moved to Atteridgeville soon experienced the benefit of the change, for since 1939 this has been a Bantu garden city in the making, and life there is characterised by an orderly pattern, clean and tidy streets and houses, excellent educational, health and social services and a low incidence of crime. There is no reason why the same conditions should not prevail at the adjoining Saulsville site and service settlement to which the unfortunate inhabitants of the ghastly Hove's Ground hovels are about to be removed, to their own obvious delight.

Bantule is the oldest and smallest of the three existing Pretoria municipal locations and as it is badly sited in relation to the needs of the future, as envisaged in the regional planning scheme approved by the Minister of Native Affairs at the end of 1952, it is scheduled ultimately for complete removal. In terms of that scheme, all the Bantu inhabitants of the western part of Pretoria were ultimately to be housed in the proclaimed residential area of Atteridgeville with Saulsville, beginning, of course, with the unauthorized squatters who could show that they were legitimately employed in Pretoria.

A survey made two or three years ago for the purpose of applying the provisions of the Group Areas Act to Pretoria, showed that there were about 9,000 Natives resident in Bantule at that time and all parties concerned are stated to be in agreement about the need for the total removal of this township before it degenerates into a still worse slum than the bulk of it is at present . . . How bad the position was there as regards

squatting and overcrowding is shown by the fact that the municipality could only account in its records for 6,714 of these people living in 305 municipal and 150 Native-owned houses, built or acquired under its sub-economic scheme. The rest were illegal lodgers or squatters in tin shacks and shanties on the notorious hill slope usually referred to as Hove's Ground.

At that period (early in 1954), Atteridgeville only had about 10,000 Bantu inhabitants housed in 1,532 sub-economic houses let at an average inclusive rent of £1. 8s. per month, on which the Government and the Municipality were jointly losing £50,000 a year. But in accordance with Government policy this has now been changed into an economic scheme as far as Atteridgeville itself is concerned, where about 2,900 stands were still available at the time the switch took place. Saulsville, which has 3,000 stands, was selected for a site and service scheme, and £112,360 set aside from the Levy Fund for this purpose up to 31st March 1954.

The Group Areas proposals were that the available residential areas at Atteridgeville and Saulsville should be fully developed to provide for a maximum Bantu population of 40,000, thus making the construction of a railway connection with the rest of Pretoria an economic proposition. The building of the new line to Atteridgeville is now well advanced and it should be open for traffic early next year. The future of Bantule and other western slum areas scheduled for removal has not been finally decided, but in all probability they will become industrial rather than residential areas.

Under the new deal envisaged by the City Council of Pretoria, which has already spent more than £1,000,000 on its Bantu housing schemes and ultimately expects to spend about £3,000,000, Atteridgeville, "a garden village comprising about 1,600 houses," is to be the centre of a huge housing project with more than 7,000 building plots to serve the west side of the city.

This then was the better future to which William Senzane of Hove's Ground was able to look forward when notified that he and his family was among those lucky enough to be removed to Saulsville in the near future. When we interviewed and photographed him on the morning of the removal, his household goods, including furniture of a quality much superior to the sorry shack from which they were being carried, were just being loaded on to one of the big municipal lorries assigned to the task. Unfortunately, a sudden downpour of rain interrupted the interview at this stage. But a week or two afterwards we visited William at his new home in Saulsville and found him delighted with the improvement in living conditions for himself and his family, which had resulted from their removal from the Bantule slums to the healthy and pleasant surroundings now enjoyed by themselves and their neighbours, within relatively easy reach of his place of work in Pretoria.

(Reprint of article in Bantoe/Bantu, No. 11, November, 1957).

A MACABRE AFFAIR

ON the 26th February, 1880, Henry Streatfield appeared in the High Court at Pretoria on an indictment of forging and uttering a cheque. Judge J. G. Kotzé was on the bench and the prosecution was undertaken by Attorney-General C. G. Maasdorp. The accused pleaded guilty and, although the amount of the cheque was only £11-2-6, the rigour of the law consigned the prisoner to three years' imprisonment with hard labour. In the ordinary course Streatfield would have served his full sentence at the old goal (which stood on the erf at the south-western corner of the crossing of Visagie and Bosman Streets) and passed from the scene unnoticed, but fate had a peculiar quirk in store that was to single him out as no ordinary convict.

Streatfield had served ten months of his sentence when the Transvaal burghers rose against Lanyon's administration. Before officialdom realised what had happened, Pretoria was beset and blockaded by eight hundred armed men. Public administration was at sixes and sevens and before long the besieged community discovered that it lacked the services of that grim functionary, the official hangman. Two natives, Ulinisa and Mankopan, had meantime been sentenced to death for murder but who was to have the unpleasant task of carrying out the sentence?

To someone came an idea — whether it was Gaoler Primmer or Acting Landdrost Rutherford is unrecorded — but it appeared that in return for remission of sentence, Harry Streatfield was prepared to act as executioner. The stern compact was made and kept, and on the 26th January, 1881, Streatfield became a free man. As the siege was still on the ex-prisoner was immediately enrolled in one of the camp units and was no doubt regarded with some awe by his more impressionable comrades.

A. M. DAVEY.

UIT ONS BRIEWEBUS

De Redakteur,
„Pretoriana”.

Milnaweg 124,
Claremont,
Kaapstad.

Zeer Geachte Heer,

Van den Meer Oudschans Denz, kreeg ik ter inzage het Augustus nr. van „Pretoriana,” waaruit ik met zeer groote belangstelling kennis nam van het artikel: „*Vrymesselary in die Oue Dae in Pretoria.*”

Als Stichter, eerste Voorz. Meester en eerste Meester van Eer, zult U deze belangstelling begripen en waardeeren.

Het is daarom, dat ik de vrijheid neem U beleefd te verzoeken mij twee exemplaren, van dit nummer te doen toekomen-eventueel tegen vergoeding- en wel een exemplaar voor het archief van opgemelde Loge en een exemplaar voor Het Groot Oosten der Nederlanden te Den Haag, voor welk Archief dit zeer zeker van waarde is.

Ter Uwer orientatie moge dienen, dat opgemelde Loge, waarvan ik het voordeel had de autor intelektualis te zijn, de eerste Nederlandsche Loge in Afrika is, voor Nederlanders en Oud-Nederlanders werkende in de Nederlandsche taal en geheel volgens de Nederlandsche Ritus.

Met belangstelling zie ik Uw vriendelijke berichten tegemoet en zeg ik U bij voorbaat dank voor de te nemen moeite,

Met de meeste Hoogachting,

L. BEURTS.

GENOOTSKAP OUD-PRETORIA — JAARVERSLAG 1957

MET genoëë bied ek u hiermee ons Genootskap se Jaarverslag vir 1957 aan.

Ons ledetal staan tans op 160 en neem geleidelik toe. U bestuur het in hierdie verband 'n belangrike stap geneem en lewenslange lidmaatskap teen £5 ingestel. Skole en inrigtings kan tans ook lid word op 'n basis van £5 ledegeld elke 5 jaar. As gevolg van die nuwe beleid het reeds 'n aantal persone en skole lede geword.

Belangstellendes in die doelstellings van die Genootskap Oud-Pretoria word gevra om hul name aan die Sekretaris te stuur indien hulle lid wil word.

Die volgende was die aftredende bestuur: —

<i>Voorsitter:</i>	D. W. Punt.
<i>Ondervoorsitter:</i>	Dr. G. van W. Eybers.
<i>Sekretaris:</i>	Dr. F. J. du T. Spies.
<i>Penningmeester:</i>	Mnr. G. Rissik.
<i>Redakteur:</i>	Mnr. H. M. Rex.
<i>Argivaris:</i>	Mnr. J. F. Preller.
<i>Lede:</i>	Dr. V. FitzSimons, Mej. J. H. Davies, Mnr. C. L. de Bruyn, Mnr. J. S. Meyer.

Verteenwoordiger van Stadsraad: Mnr. W. J. Britz.

Dr. T. S. van Rooyen, wat by die vorige jaarvergadering as redakteur gekies is, het in die loop van die jaar bedank, sodat daar tans 'n vakature op die bestuur is.

In die afgelope jaar het die bestuur van die Opelugmuseum geldelike steun vir die saak by die Departement van Onderwys, Kuns en Wetenskap aangevra. As gevolg van die onderhoud is 'n begroting by die betrokke Departement ingedien.

Die proklamering van die Staatsmodelskool to Historiese Monument is nog nie gedoen nie. Sekere terreinkwessies moet nog opgelos word. Ons vertrou dat die Historiese Monumente-kommissie hierdie saak sal behartig sodat die gebou bewaar sal bly.

Hierdie jaar het 18 laerskole vir die tuinwedstryd ingeskryf, waaronder ook vir die eerste keer drie Engelsmedium-skole. Die beoordelaars, inspekteur Hopkins, mnr. Heeg, mev. Peart en mnr. S. F. Naude, word hartlik bedank vir hul werk, wat deur almal ten seerste waardeer word.

Verlede jaar het die volgende drie skole die eerste, tweede en derde plekke verower, nl. Tuineskool, Genl. Andries Brink- en Danville Laerskool. Die opvoedkundige waarde van die wedstryd word reeds weerspieël in die mooier skooltuine, groter aanvraag vir inheemse bome en plantegroei, meer gebruik van rose en die navolging daarvan in die skool se omgewing.

„Pretoriana,” tans onder die redaksie van mnr. H. M. Rex, verskyn nou drie keer per jaar en die nuwe reëling is suksesvol. Die Genootskap het by die Departement van Onderwys, Kuns en Wetenskap aansoek gedoen om geldelike hulp. Ons wil „Pretoriana” graag groter en aantrekliker maak, en hiervoor is groter inkomste dringend nodig.

Gedurende die jaar het raadslid J. de Jong en mnr. C. L. de Bruyn ons Genootskap oor die terrein vir die nuwe voorgestelde Kunsgalery toegesprek. Die besonder interessante lesings wat ook na stadsbeplanning verwys het, het veel bespreking uitgelok. Hierdie algemene openbare vergadering het bewys dat soortgelyke besprekings oor Pretoria se stadsbeplanning meer dikwels gehou moet word.

Aan die Stadsraad van Pretoria ons opregte dank vir die geldelike ondersteuning in die afgelope jaar ontvang en vir samewerking op verskillende gebiede verleen.

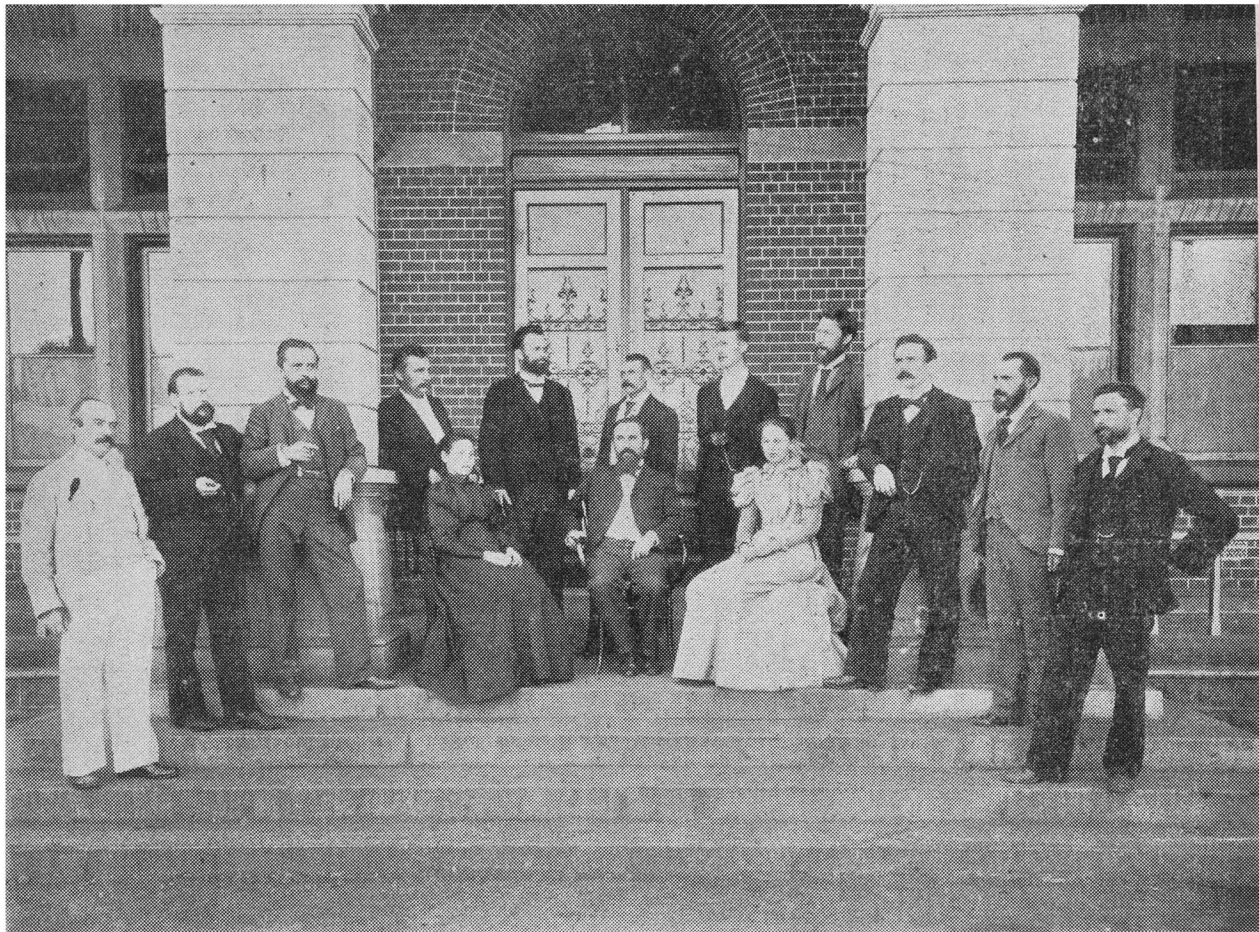
Gedurende die jaar het ons bekende lid en beroemde kunstenaar J. H. Pierneef, ons deur die dood ontval. Ons innige deelname aan sy nabestaandes.

Met Krugerdag het die Genootskap ook 'n krans aan die voet van die standbeeld van ons mees beroemde stadsburger gelê.

My opregte dank vir die steun en hulp my deur die bestuur verleen. 'n Besondere woord van dank aan die sekretaris, dr. Spies; ons redakteur, mnr. Rex; ons penningmeester, mnr. G. Rissik; aan mej. J. Davies vir vertaalwerk en dr. FitzSimons vir die gebruik van die Transvaalse Museum vir bestuursvergaderings.

Tenslotte wens ons u 'n geseënde Kersfees en 'n voorspoedige Nuwejaar toe.

(Get.) W. PUNT, *Voorsitter.*

ASSOCIATION OLD PRETORIA — ANNUAL REPORT 1957

I HAVE great pleasure in presenting to you, once again, our annual report for 1957.

We are pleased to note that there has been a steady increase in the membership of our Association, and we now have a total of 160. The executive committee has taken a most important decision in this matter by offering membership for life at £5. Schools and other institutions may now become members at a fee of £5 for five years. A number of people and schools have availed themselves of these opportunities.

Those interested in the aims of the Association and wishing to become members are asked to submit their names to the secretary.

The following are the retiring executive committee:—

<i>Chairman:</i>	Dr. W. Punt.
<i>Vice-Chairman:</i>	Dr. G. van W. Eybers.
<i>Secretary:</i>	Dr. F. J. du T. Spies.
<i>Treasurer:</i>	Mr. G. Rissik.
<i>Editor:</i>	Mr. H. M. Rex.
<i>Archivist:</i>	Mr. J. F. Preller.
<i>Members:</i>	Miss J. H. Davies, Dr. V. FitzSimons, Mr. C. L. de Bruyn, Mr. J. S. Meyer.
<i>Representative of City Council:</i>	Mr. W. J. Britz.

Dr. T. S. van Rooyen, who was elected editor at the last annual meeting, resigned in the course of the year. There is therefore at present a vacancy on the executive committee.

'n Foto van die personeel van die Staatsmodelskool in Pretoria, vermoedelik in 1898 gefotografeer. In die middel sit die hoof, mnr. F. W. Wagner. Die res van die personeel het bestaan uit mnr. O. Boersma (Assistent Normaalklasse); C. R. Frowein (2de Assistent Normaalklasse); N. Tromp, P. J. Möller, J. Lub, J. de Bruyn, J. J. van der Merwe, B. Veenemans en mej. M. Turkstra en J. M. Susan; mnr. A. F. Harrington (Onderwyser voor de Engelsche Taal); dr. J. W. Fockens (Onderwyser Mineralogie); mnr. J. F. Hondius (Onderwyser Teekenen en Sloyd) en J. Lub (Onderwyser Gymnastiek). „Pretoriana” sal dit waardeer as u die verskillende persone op die foto kan identifiseer en ons laat weet.

'n Skenking van Steyn's Garage, Van der Waltstraat, Pretoria, maak die publikasie van hierdie foto moontlik.

Foto vir publikasie afgestaan deur mnr. J. J. Booyens, Mountain View, Pretoria.

During the past year the executive committee of the Open Air Museum made a request to the Department of Education, Arts and Science for financial aid in the erection of this Museum. An estimate of expenditure was submitted to the Department concerned as a result of the representations.

The Staats Model School has not yet been proclaimed a national monument. Certain problems have still to be solved. We trust that the Historical Monuments Commission will see to this matter so that this building may be preserved.

This year eighteen schools entered for the gardens competition, and we are very pleased to say that for the first time three English medium schools participated. We wish to thank Inspector Hopkins, Mr. Heeg, Mrs. Peart and Mr. S. F. Naude for their invaluable assistance. Last year the three winners were Gardens School, Gen. Andries Brink School and Danville School. These competitions have already begun to show results in that the gardens have improved tremendously on the whole.

The publications of "Pretoriana" three times a year, under the editorship of Mr. Rex, has proved very successful. The Association has appealed to the Department of Education, Arts and Science for financial assistance as we wish to enlarge and improve our periodical.

During the current year Councillor J. de Jong and Mr. C. L. de Bruyn addressed the Association Old Pretoria on the matter of a suitable site for the proposed Art Gallery. These interesting lectures also referred to town planning and a lively discussion took place. The interest in town planning revealed at this public meeting proved that meetings of this kind should be held more often.

We wish to convey to the City Council of Pretoria our grateful thanks for their financial aid in the past year as well as their willing co-operation in various undertakings.

It was with deep regret that we learned of the death of our well-known member, the artist J. H. Pierneef. Our deepest sympathy to his next of kin.

On Kruger Day a wreath was laid at the foot of the statue of Pres. Kruger by the Association Old Pretoria.

I would like to thank the committee members for their services during the year, in particular Dr. Spies our secretary; Mr. Rex our editor, Mr. Rissik our treasurer, as well as Miss Davies for assisting with the translating work and Dr. FitzSimons for the use of the Transvaal Museum for our meetings.

And finally may I wish you a very happy Christmas and a prosperous New Year.

(Sgd.) W. PUNT, *Chairman.*

GENOOTSKAP OUD-PRETORIA — ASSOCIATION OLD PRETORIA

LEDELYS : NOV. 1957 — LIST OF MEMBERS : NOV., 1957
INTEKENARE (PRETORIANA) — SUBSCRIBERS (PRETORIANA)

<i>Naam/Name:</i>	<i>Adres/Address:</i>
Albinus, Mnr. F. C.	Posbus 1818, Pretoria.
Barnes, Mrs. L. H.	9 Tiny Town, 700 Church St., Pretoria.
Barrowman, Dr. & Mrs. T. R.	161 Lynnwood Road, Brooklyn, Pretoria.
Batchelor, Mrs. M.	5, Scantlebury Mansions, Smal St., Johannesburg.
Beanes, Mr. C. J.	c/o Mrs. Kuiper, 752 Arcadia St., Pretoria.
Beezhold, Mnr. F. W.	Haarhoffstraat 935, Villieria, Pretoria.
Behrens, Mnr. H. P. H.	Posbus 145, Silvertown.
Besaans, Mr. Leo	795 Government Avenue, Pretoria.
Beyers, Dr. C.	Amosstraat 34, Colbyn, Pretoria.
Bischoff, Dr. E. W.	Van Riebeeck Mediese Gebou Nr. 60, Schoemanstraat, Pretoria.
Bloem, Mnr. E. H.	Posbus 1037, Pretoria.
Bloemsmma, Mnr. B.	Riverview Flats Nr. 1, Skinnerstraat, Pretoria.
Bok, Mev. W. E.	Mackenziestraat 375, Brooklyn, Pretoria.
Bosman, Dr. F. C. L.	Brookstraat 100, Brooklyn, Pretoria.
Bosman, Prof & mev. J. C.	Corbishley Flats, Walterstraat, Arcadia, Pretoria.
Bosman, Mnr. & mev. P. E.	Murraystraat 36, Brooklyn, Pretoria.
Botha, Mnr. J. G. C.	Kamer 618 B, Jeugsentrum, Vermeulenstraat, Pretoria.
Botha, Mnr. & mev. S. J.	Posbus 989, Pretoria.
Bourke, Mr. & Mrs. Myles	104 St. Patrick Road, Muckleneuk, Pretoria.
Braak, Mev. G. H.	Parkstraat 567, Pretoria.
Brink, Mnr. L. van H.	Posbus 440, Pretoria.
Cilliers, Mnr. C. A.	Pretoriusstraat 990, Pretoria.
Cloete, Mnr. J. J. N.	Universiteit van Pretoria, Posbus 486, Pretoria.
Coetzee, Prof. dr. Abel J.	Posbus 1176, Johannesburg.
Coetzee, Mnr. & mev. N. A.	Julius Jeppestraat 72, Waterkloof, Pretoria.
Coetzee, Dr. & mev. P. C.	St. Patrickweg 253, Muckleneuk, Pretoria.
Cooper, Mr. Henry W.	“Platdak”, 688 Ben Swart Street, Rietfontein, Pretoria.
Cooper, Mnr. N. T.	Brookstraat 293, Brooklyn, Pretoria.
Dannhauser, Mnr. & mev. C. J.	Manningstraat 65, Colbyn, Pretoria.
Davey, Mr. A. M.	c/o State Archives, Union Buildings, Pretoria.
Davies, Miss J. H.	c/o State Archives, Union Buildings, Pretoria.

De Bruyn, Mnr. A. J. W. Charlesstraat 167, Brooklyn, Pretoria.
 De Bruyn, Mnr. C. L. p/a De Bruyn se Skoenwinkel, Sentraalstraat,
 Pretoria.
 De Bruyn, Mnr. G. Kerkstraat 285, Pretoria.
 De Bruyn, Mnr. Henk Mainstraat 381, Waterkloof, Pretoria.
 De Kock, Dr. & mev. D J. Hans Pirowstraat 236, Muckleneuk, Pretoria.
 De Kock, Dr. W. J. Avondale Mansions, Mainstraat 229, Pretoria.
 De Loor, Prof. dr. B. Lynnwoodweg 109, Pretoria.
 De Loor, Mev. H. Posbus 124, Pretoria.
 De Wet, Oud-Regter N. J. Kerkstraat-Oos 1003, Pretoria.
 De Winter, Mnr. B. Valleyweg 125, Sunnyside, Pretoria.
 De Zwaan, Mrs. H. 215, St. Patrick Road, Muckleneuk, Pretoria.
 Duminy, Prof. J. P. 33 College Avenue, Bailey's Muckleneuk, Pretoria.
 Du Plessis, Mnr. J. P. Posbus 432, Pretoria.
 Du Toit, Ds. F. G. M. Pleinstraat 111, Sunnyside, Pretoria.
 Du Toit, Kapt. H. de V. Bourkestraat 99, Sunnyside, Pretoria.
 Du Toit, Dr. P. J. p/a W.N.N.R., Posbus 395, Pretoria.
 Dyason, Mnr. R. Posbus 793, Pretoria.
 Dyer, P. P.O. Box 61, Pretoria.
 Engelbrecht, Prof. dr. S. P. Lisdoganlaan 164, Pretoria.
 Erasmus, Mnr. & mev. C. W. Parkstraat 1261, Hatfield, Pretoria.
 Erasmus, Mnr. J. G. Davonhof 6, Andries Pretoriusstr. 57, Bloemfontein.
 Eaton, Mr. Norman Velra House, Bureau Lane, Pretoria.
 Eybers, Dr. & mev. G. W. Posbus 80, Pk. Lynnwood, Pretoria.
 Findlay, Mr. George Flat 36, Drosdy, Andries Street, Pretoria.
 FitzSimons, Dr. V. P.O. Box 413, Pretoria.
 Garner, Dr. J. C. 125 Main Street, Waterkloof, Pretoria.
 Glaeser, Mej. W. E. Trouwstraat 101, Capital Park, Pretoria.
 Gosselink, Mev. C. Jeanadri Nr. 7, Van der Waltstraat 525, Pretoria.
 Greenlees, Mrs. H. 215 St. Patrick Road, Muckleneuk, Pretoria.
 Griffiths, Mnr. S. K. Haystraat 372, Brooklyn, Pretoria.
 Grobler, Ds. & mev. G. P. J. Posbus 57, Hercules.
 Gunn, Miss M. D. P.O. Box 994, Pretoria.
 Haak, Mnr. & mev. P. B. Avonduur, Clublaan, Posbus 769,
 Waterkloof, Pretoria.
 Hamilton, Mr. Robert 264 Loveday Street, Muckleneuk, Pretoria.

Die geskiedkundige Volkstem-gebou op die hoek van Andries- en Vermeulenstraat met die Wesleyaanse Kerkgebou regs op die agtergrond. Die Volkstem-gebou is in die laaste dekade van die vorige eeu opgerig en is 'n aantal jare gelede gesloop.

'n Skenking van Landdiens, Mans- en Seunsuitrusters wat in die nuwe gebou op dieselfde perseel in Andriesstraat gevestig is, maak die publikasie van hierdie foto moontlik.

Hendrikz, Mnr. C. F. Bequest Woonstel Nr. 2, Arcadia, Pretoria.
 Hiemstra, Mnr. L. W. Posbus 692, Kaapstad.
 Hiemstra, Kol. & mev. Verdedigingshoofkwartier, Potgieterstraat,
 Pretoria.
 Kleynhans, Mnr. J. P. Bourkestraat 91, Sunnyside, Pretoria.
 Klopper, Kommandant-generaal H., Kamer 132, Verdedigingshoofkwartier,
 Potgieterstraat, Pretoria.
 Klopper, Mev. J. Vom Hagenstraat 426, Pretoria.
 Kluyts, Mnr. G. R. J. Buffelsweg 61, Rietondale, Pretoria.
 Koornhof, Dr. P. G. J. Posbus 384, Pretoria.
 Korthuys, Mnr. & mev. P. p/a Nederlandse Ambassade, Posbus 117,
 Pretoria.
 Krohn, Mnr. P. M. D. Bourkestraat 282, Sunnyside, Pretoria.
 Lane, Mrs. E. C. 215 Charles Street, Brooklyn, Pretoria.
 Lombard, J. A. Stillerus, Posbus 94, Pretoria-Noord.
 Lubbe, Dr. W. J. G. Murraystraat 350, Brooklyn, Pretoria.
 Lyell, Dr. H. P. J. Box 25, P.O. Esselen Park.
 Maggs, Mr. Eugene O'C. P.O. Box 291, Pretoria.
 Malan, Mnr. J. B. Bereastraat 474, Pretoria.
 Malherbe, Mev. Mabel Rooiwal, Pk. Brondal, Oos-Transvaal.
 Malherbe, Mev. M. Bronkhorststraat 73, Groenkloof, Pretoria.
 Maskew, Mr. & Mrs. W. H. 387 Lynnwood Road, Menlo Park, Pretoria.
 Mayer, Mnr. Erich „Ons Tuis”, Soutpansbergweg, Riviera, Pretoria.
 Meiring, Prof. A. L. Posbus 486, Pretoria.
 Meyer, Dr. A. M. T. Universiteit van Pretoria, Pretoria.
 Meyer, Mnr. J. S. Onderwyskollege, Mearsstraat, Pretoria.
 Mulder, Mnr. J. J. Onderwyskollege, Mearsstraat, Pretoria.
 Naude, Mnr. & mev. S. F. Hervormde Gemeentegebou Nr. 29,
 Du Toitstraat, Pretoria.
 Newman, Mrs. D. B. 4 Edward Mansions, 279 Skinner St.,
 Pretoria.
 Nicolson, Mr. M. G. 175 Mackenzie St., Brooklyn, Pretoria.
 Parker, Mrs. E. 590 Jorissen St., Sunnyside, Pretoria.
 Peacock, Dr. R. Montaguestraat 713, Hercules, Pretoria.
 Pelzer, Prof A. N. Universiteit van Pretoria, Pretoria.
 Penzhorn, Mnr. A. p/a Barclay's Bank, Kerkplein, Pretoria.
 Ploeger, Dr. J. Crottsstraat 946, Rietfontein, Pretoria.
 Plokhooij, Mnr. C. Edwardstraat 51, Pretoria.
 Potgieter, Mnr. D. F. M. Bronkhorststraat 64, Groenkloof, Pretoria.
 Preller, Mnr. D. S. Goewerneurgeneraalswoning, Pretoria.
 Preller, Mnr. Johann F. Murraystraat 330, Brooklyn, Pretoria.
 Pretorius, Mnr. J. p/a Transvalia Meubels, Sentraalstraat, Pretoria.
 Pretorius, Mnr. J. G. Mimosahof, Van Lennepstraat, Pretoria.
 Pretorius, Mnr. J. H. Parkstraat 824, Pretoria.
 Punt, Dr. W. St. Patrickweg 251, Muckleneuk, Pretoria.

Rex, Mnr. & mev. H. M. Frans Oerderstraat 109, Groenkloof, Pretoria.
 Rissik, Mnr. G. Posbus 427, Pretoria.
 Roberts, Mr. A. A. 414 Netherlands Bank Bldg., Church St., Pretoria.
 Rompel, Mev. A. Hillstraat 248, Arcadia, Pretoria.
 Ruthven, Mnr. Danie Posbus 1037, Pretoria.
 Serfontein, Mnr. V. Brookstraat 122, Brooklyn, Pretoria.
 Skinner, Mnr. W. J. Prellerstraat 251, Muckleneuk, Pretoria.
 Smith, Miss J. A. 300 Flower Street, Capital Park, Pretoria.
 Solomon, Mnr. G. A. v.d. H. Haakdoornboom, Posbus 736, Pretoria.
 Spies, Dr. F. J. du T. Dougallstraat 191, Muckleneuk, Pretoria.
 Steen, Mnr. L. L. Devenishstraat 26, Sunnyside, Pretoria.
 Stegmann, Mnr. E. de V. Posbus 344, Pretoria.
 Steyn, Mnr. T. J. Alphengebou Nr. 118, H/v. Andries- en Skinnerstr.,
 Pretoria.
 Strydom, Dr. S. 7de Laan 28, Menlopark, Pretoria.
 Swart, Mnr. A. Avondale Court Nr. 4, Mainstraat, Pretoria.
 Thiel, Mnr. A. C. H. 35 Bond Street, Clydesdale, Pretoria.
 Trichardt, Mnr. & mev. J. de W. Posbus 532, Pretoria.
 Uys, Mnr. J. J. Posbus 794, Pretoria.
 Van Aardt, Mnr. J. H. M. Afrikaanse Hoër Seunskool, Lynnwoodweg 1,
 Pretoria.
 Van Alphen, Prof. dr. & mev. G. Beckettstraat 159, Pretoria.
 Van Beyma, Mnr. & mev. W. Pretoriusstraat 1217, Hatfield, Pretoria.
 Van den Berg, Sy Eksellensie, Mnr. J. „Oranjehof”, Prinsloostraat 449,
 Pretoria.
 Van der Lingen, Mev. E. C. Duncanstraat 702, Pretoria.
 Van Eck, Mnr. G. J. Vertaalseksie, Afd. v/d Stadsklerk, Posbus 400,
 Pretoria.
 Van Graan, Mnr. & mev. J. S. Posbus 383, Pretoria.
 Van Heerden, Dr. J. J. Spoorwegkollege, Esselenpark, Pretoria.
 Van Niekerk, Mnr. J. A. p/a Personeelafdeling, Provinsiale Administra-
 sie, Goewermentsgebou, Kerkplein, Pretoria.
 Van Niekerk, Mnr. Melt p/a N.T.O., Rissikstraat, Pretoria.
 Van Rooyen, Dr. T. S. 21ste Laan 4, Menlopark, Pretoria.
 Van Schaik, Mnr. J. L. Victoriastraat 33, Waterkloof, Pretoria.
 Van Vuuren, Mnr. & mev. J. J. Van Heerdenstraat 301, Capital Park,
 Pretoria.
 Van Wyk, Mnr. H. S. J. Bronkhorststraat 57, Groenkloof, Pretoria.
 Van Wyk, Dr. S. L. Johnstraat 208, Muckleneuk, Pretoria.
 Verhoef, Mnr. & mev. K. J. M. Huis „Die Blouvoet,” Mombegstraat
 769, Villieria, Pretoria.
 Visser, Dr. Jan & mev. Posbus 1904, Pretoria.
 Vlok, Mnr. J. C. De Kockstraat 396, Sunnyside, Pretoria.
 Wepener, Mnr. F. J. Bauhaus 306, Andriesstraat 337, Pretoria.
 Zinn, Brigadier H. Verdedigingshoofkwartier, Potgieterstraat, Pretoria.

SKOLE :—

Danie Malanskool (Hoof: Dr. J. Oosthuizen), Pretoria-Noord.
Danville Laerskool (Hoof: Dr. W. Punt), Danville, Pretoria.
Rietondale School (Principal: Mr. J. W. Krige), Rietondale, Pretoria.

DONATEURS VANAF OKT. 1956 — DONORS SINCE OCT., 1956 :

Stadsraad van Pretoria (Skenking om publikasie van Dr. Peacock se tesis moontlik te maak)	£10-0-0.
Die Burgemeester van Pretoria, Raadslid W. J. Britz	£1-1-0.
Stadsraad van Pretoria (Hulptoekening)	£100-0-0.
Stadsraad van Pretoria (Hulptoekening: Publikasie van „Pretoriana”)	£50-0-0.
R. Rutowitz, Esq. (Grant towards Garden Competition)	£10-10-0.
Pretoria News (Grant towards Garden Competition)	£1-1-0.

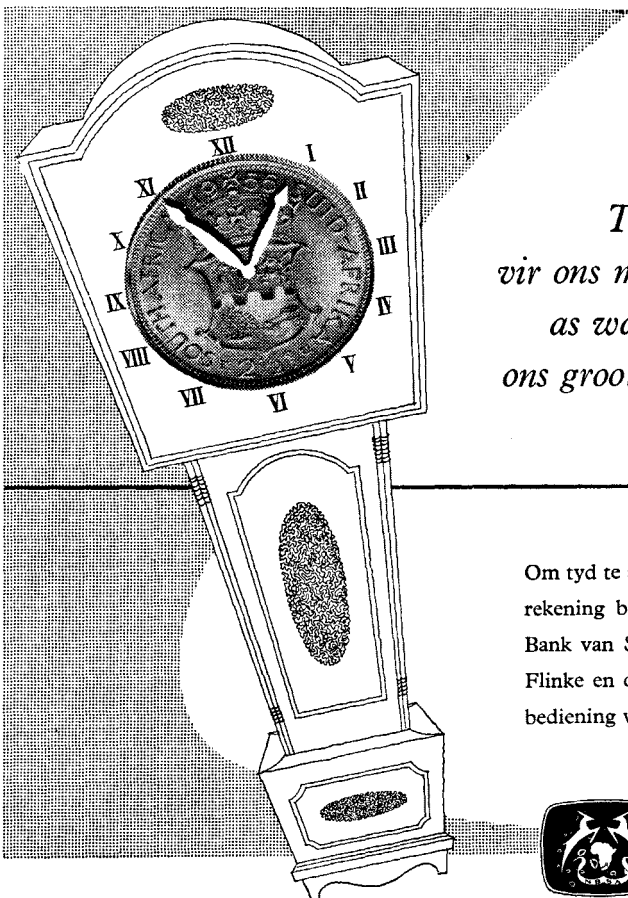
ADVERTEERDERS :—

Die Genootskap Oud-Pretoria waardeer die ondersteuning — in die vorm van advertensies en skenkings — wat ons in die loop van 1957 van die volgende Pretoriase sake-ondernemings ontvang het:—

- (1) Die Nederlandse Bank van Suid-Afrika, Kerkstraat, Pretoria.
- (2) R. J. Kuter, Aptekers en Gekwalifiseerde Oogkundiges, Transvalia-gebou, Sentraalstraat, Pretoria.
- (3) E. Schweikerdt, Kunshandelaars & Uitgewers, Kerkstraat 277, Pretoria.
- (4) Van Schaik's Boekhandel, Libri-gebou, Kerkstraat, Pretoria.
- (5) Landdiens, Mans- en Seunsuitrusters, Andriesstraat 158, Pretoria.
- (6) Steyn's Garage, Van der Waltstraat, Pretoria.
- (7) De Bruyn se Skoenwinkel, h/v Kerk- en Sentraalstraat, Pretoria.
- (8) Unie Versekeringsadviseurs, 2de Verdieping, Tsolasgebou, h/v. Andries- en Schoemanstraat, Pretoria.

KENNISGEWING :

Die artikelreeks van dr. Spies oor Sir A. Theiler sal hopelik in die volgende uitgawe van „Pretoriana” voortgesit word. — (Red.)

*Tyd is
vir ons meer kosbaar
as wat dit vir
ons grootvaders was*

Om tyd te spaar, open 'n
rekening by die Nederlandse
Bank van Suid-Afrika Beperk.
Flinke en doeltreffende
bediening wag hier op u.

spaar tyd—spaar geld by

**NEDERLANDSE BANK
VAN SUID-AFRIKA BEPERK**

(Geregistreeerde Handelsbank)

WERK REG MET U GELD EN U GELD SAL REG MET U WERK

Genootskap Oud-Pretoria
(Gestig 22 Maart 1948)

Association Old Pretoria
(Founded 22 March, 1948)

Ons doel: Om te waak oor die geskiedenis van ons stad en distrik.

Our aim: To preserve the past for the future of our city and district.

BESTUUR:

EXECUTIVE COMMITTEE:

Ere-President — DIE BURGEMEESTER VAN PRETORIA — *Honorary President.*

THE MAYOR OF PRETORIA.

Voorsitter — Dr. W. PUNT — *Chairman.*

Ondervoorsitter — Dr. G. W. EYBERS — *Vice-Chairman.*

Sekretaris — Dr. F. J. DU TOIT SPIES — *Secretary.*

Penningmeester — Mnr./Mr. G. RISSIK — *Treasurer.*

Argivaris — Mnr./Mr. A. M. DAVEY — *Archivist.*

Redakteur — Mnr./Mr. H. M. REX — *Editor.*

Lede — Mej./Miss J. H. DAVIES — *Members.*

Mnr./Mr. C. L. DE BRUYN.

Dr. V. FITZSIMONS.

Dr. J. PLOEGER.

Mnr./Mr. J. PRELLER.

Verteenwoordiger van die Stadsraad/Representative of the City Council:

Mnr./Mr. B. M. VAN TONDER.

Contributions may be sent to the Editor, P.O. Box 1422, Pretoria. Bydraes moet asb. gestuur word aan die Redakteur, Posbus 1422, Pretoria.